46ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 480 Գ. ՊՈԼԻՍ, 9/22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1902 ՇԱԲԱԹ 21 ՇԱՊԱՆ Ց ԹՐՇՈՒՆԸ ՍԱՆԻ 13:8

JOURNAL ARMÉNIEN
MANZOUMÉI-EFKIAR
38, Grand' Rue de la S-Porte, 38
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ ԿՈՒՂՂՈՒՒ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Գալաթա Մի Մասեռի, 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ ետ չեն տրուիր։

Մանզումէի Էֆքիար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنیجه یومی وسیاسی غزتهدر
صاحب امتیازی : اوحانس فریدیان
اداره خانهسی : باب عالی جادهسنده نومرو ۲۸

ԳԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տարեկան Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար 80 ղ. 50 ղ.
Գաւառներու համար 108 » 60 »
Արտասահմանի համար 25 ֆր. 13 ֆ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 դրուշ,
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց համար հանգամանաւոր պայմաններ։

10 ՓԱՐԱ — "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ, ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱՆՈՒՄՆԵՐ

ՅՈՒՐՏԸ

Ինչ կ'ուզէիք որ խորհէի, բարեկամնե՛ր, ասօրին, ասա գարշելի, չի գայուելիք օրին, երբ Զմեռնամուտը իր սեւաբոյ ներկայութիւնը փութալի սեւաբոյ է արդէն, տեղը բռնելով լեռնաւոյ խեղճ Աշունին։

Ցաւ գիտեր, ուրիշ բան ալ կը խորհի ասօրին։ Մոսկոս մատերուս մէջ դիւանարի պէս երերաթկող գրիչս դէպի ա՞ր կ'ուզէիք որ քշուէր. սանահի գիշերուան խմբու�ներո՞ւն՝ ուր ֆիսի բաղնիքի վէճերուք մը թափ կանէ՝ պարերու պարարքումովը կեանքնուած։ Կամ, հիմակու հարանիքներո՞ւն՝ ուր հարանաւորէն չատ ժամադիր Աստուան հոսաւէտ քարթերը ու ծաղիկաւէ կողմնները խարուսիկ։

Մնդ որ անտեսագէտի հակում ալ չունի միաքս, սարուելու համար շուտիկ այն խորունկ (?) բանգիտութեան տրիւ սոխին գինը պիտի դուրս գար, ուրիշ՝ սոխին որակը պիտի նշանակուէր և սա արուան «չիլէ»ի ածուխին քանակը։ Բայց օրացոյցը՝ որ հիմայ մատներուս մէջ ունիմ՝ անուններու կարգաւոր պէս տարիի մը հետ իմ աչքերուս կը տեղայ սա պարբերութիւնները։

«Սեպտեմբեր հոլմանդ»
«Փոխրեան օր»
«Անդրեասիրիր հոլմանդ»։

Հով, ամպ, ցուրտ, անձրեւ։ Ուրիշ բան մի՛ փնտռէք ինչպէս օրացոյցին սիմիներուն էջերուն, նաեւ երանիի անհուն էջին վրայ գորշունակ։

* * *

Ոչ այն պաղը տարիկ՝ որուն կը մարիկ լոփփելնուս, տաքէն մարմարելնուս, զովանալու, պաղկելու դիւանմամ։ ոչ ալ այն պաղը՝ զոր իր արիամարնանք չենք քաշուիր փակցնել արանիիս չի բռնած» անձի մը մնուս։ հապա այն պաղը՝ որ կ'երթայ ուսաին փակլիլ, անոր թրթրիկ լարերէն ներս անցնիլ ու շանդոլի մատանոր հատած, վատած մարմինը։ Ամպէ՛ս, երբ Ցուրտը՝ իր բարոյանոս սուսովով՝ կու գայ թարգմանել ամենութիւնը հանդէպ մարդերու՝ ոչ զգացումներուն մէջ չգիտեմ ինչ ուտած է դնել Բնութիւնը. միւս կողմէն բառը, նոյն միաւանկ, սարսռ բառը՝ սանմակեցնող նշանակութիւն մը կը յանգի շաբերնուս հատ, երբ ձիւնը գայ ուբերունք խորհան մը «մեզմէ վարիններուն» պատուէրի մը՝ որ երկինքներէն մեզի կատակ եղած է։ Պատասխանի տեղ, ալ ու ձախ կ'երերակայ գլուխս։

Վասն զի, ափսո՛ս, հիմա անձին տարրական պէտքերը հոգացող մը իր ընկերը խելք ընելու տեղ՝ հաճոյքի և վայելքի բացառիկ ծրագիրներ կը նիչէ, ու միտքը դէպի հո՛ն կը ձգտի։

Ընկե՛ր։ Բայց ո՞վ ըսաւ որ «օրատնո՛ացարը» մեր ընկերն է, մեր քսակին ընկերը մանաւանդ։

Ահա Աւետարանը՝ գլխիվայր բռնուած...։

* * *

Շատ չի քշեր, քանի մը եօթնեակ ալ, և սա Թօնրնկէցին չփչիսուքը պիտի դադրի, հովը իր ոռնումներէն պիտի յոգնի, ու Սուրբեր Թրենց քեռան մորուքը պիտի վար թօթուին, ու պիտի տեսնանք երդիք, պարտէզ պատ ծառ ծածկուած ձիւնին կակուղ բարձիներով։

Զուռնաւորին համար եթէ հովը և ցեխը Բնութեան անհամ կատակներն են, ձիւնն ալ, պատիի, պատուհասի պէս բան մը է։ Ձիւնը մսեցնելու համար պէս անգամն է, քանի որ ան՝ ասեղի ծակէն իսկ գիտէ նեխ մանալ և հոն մտալ իր արհաւիրքը սառորակ։

Անիկայ եթէ մեր աչքին վուշի, բամպակի աղուոր դէզն է զոր հրչտակները բուռ բուռ վար կը տարաղնեն՝ իրենց լպտակ հուժկու ծղիքով։ աղքատին համար պատանքն է անիկա որ կուգայ փաթթուիլ, ինչպէս երկիրին, անանկ ալ իրենց իրանին։ ճերմակ ու պաղ պատանք՝ որ ողջ ողջ կ'իմացուցէ անհատին՝ պակուցիչ սարսուռը մահացման։

Ձիւնը,—ջուրին սառուցումը, եթէ երբեք Սիբիրին ալ չէ։

* * *

Ածուխը ածխանոցին մէջ, բրինձը, եղը և նպարեղէնի բոլանդակ գերդաստանը մառանէն ներս մթերած, և ասուեակշապիկները դարաններու խորշը, դրպաններ լեցուցեալ, սիրտերնին տաքուկ ու հոգիներնին զուարթ, հոգերնին հատեր է ունեւորներուն ակնարկ մը ձգել դէպի այն մթութիւնները՝ ուր անճանաչ մարդեր կը սողսկին իրենց ձագուկները կը զոփան ցրտաթար և անոնց դարատակ ստամոքը գալարումի ձիւը կը հեծկլտայ շարունակ։

Հո՜ւ, հու...։

Լսեցէ՛ք, Հովը իր հուժկու մեներգը կը պոռալ անջրպետին մէջ, ագռաւները բամբշուլիի կռինչով մը կը դարձմրձկին զորշ կապոյտն ի վեր, և անձրեւն ալ իր կարգին կու գայ բաղխիլ ապակիներուն, հոն բեկբեկելով երաժշտութիւնը տաւիղի մը սրտաճանկռտումին։ Մեծատունը կիրակի օրով պատուհանին առաջը նստած, սաեւառ ճոխ մուշտակը մէջքին, ինչպէս չուզէ նմանցնել այս ամէնքը նուագահանդէսի մը՝ զոր ընութիւնը ձրի տարքած ըլլայ իրեն համար։

Հո՜ւ, հո՜ւ...։

Ի՞նչ կ'ըսէ կոր հովը, մէյ մը ալ աղքատի՞ն հարցուցէք։

Կը հայհոյէ՛ կոր ան, հայհո՛ւէ կը կարդայ կոր անոր համար։ Աղքատը իր նեպուկի մակառ կծկումին մէջ, ջանալով խրել իր լսելիքը, ասո՛նք կ'իմանայ անընդհատ, ու կ'ղդայ հեւալը իր հոգիի ալքերուն մէջ վհատութեան չունչը որ դուրսինէ՛ն աւելի դողացնող, պաղեցնող է։

Անձրեւը պիտի գայ, պիտի տեղայ չարունակ ու իր տամկութիւնը պիտի թրէ հողէ, փայտէ որմերէ ներս, հո՛ն ուր կրակարանը չունի գոլ դայն չորցընելու։ Փչու

՝ չի դադրիր պիտի, ու վարագոյրները, օդը աղէկ գտած մակոյկի մը առագաստներուն պէս, պիտի ուռին, պիտի ընդվիզին միշտ մատուներուն դէմ՝ որ իրենց ճոթերը բարձերուն կռնակը խոթելու ետեւէ էին։ Լուսամուտին ճաթած, լուսկած ապակիները պիտի սարսռան, անուր սարսափ մը բռնուած խեղճ վախկոտ տղոց պէս, ու քունը որ այդ մարկին, —ինչ կ'ըսեմ.— որչի՛ մէջ, —բարակուկ վերմակներու տակ պիտի քաշէ ընտանիքն ամբողջ, քունը պիտի ըլլայ ջլախատուորներու, խախտժեանները՝ որ իրենց յորսայս պատկուածքին մէջ կը թոթվրին ընդոստ, դաւի քըմայական նոպաներու առակ։

... Ու կը խորհիմ որ իր տրամութենէն, իր անանհան կոստանքէն ո՛չ մէկ բան պիտի կորսնցուցնէր՝ համարհազար անգամ ի տես դրուած այս պատկերը, — այս հակապատկե՛րը ըսել կ'ուզէի։ Հարուստին դիր կենցաղին դիմաց, ճակատ ճակատի՝ աղքատին ողորմելի ապրանքը՝ ու ամերկութիւնը առնուած չրջանակի մը մէջ որ ձմեռն է, փոթորկոտ, բքաւո՛ւկ ձմեռը։

* * *

Հարկ կայ, կ'ըսէք, հիմայ կոչ ընելու դպրոցականութեանս օրերուն, սրտառուչ խօսքեր յիշելու համար ձմեռուան վրայ՝ չարագրութեանս դասերէն։ Հարկ չի կայ, բայց չգիտեմ ինչո՞ւ միտքս կու գան գրարարի տքնութիւններէս առղեր՝ զորս վանել անկարելի կը դառնայ ինծի։

«Կարեմմեռն էր ձմեռն», «փչէր սաստկաշունչ քամին մերայնի»։ Ամէնքն ալ ձմեռուան ուժգնութիւնը պատկերող տողեր՝ որոնցմով կը զգայինք մատներնուս փոռանալը, գրիչը չի կրնալ բանելու սատիճան. և, հո՛... հո՛ մեր շուրթերը կը բանէինք երկու սփերնուս իրար միացած գոգին մէջ, տաքնալու համար։ Պասկե՛ր, ա՛յդ պատկերը. ատիկա շարադրութեան քանի մը նիւթ կ'արժէր ցաւրին վրայ։

Հո՛, հո՛...։ Նոյն բանը կ'ընէ աղքատն ալ, երբ կրակարանին մէջ չըլլայ կամ մը կրակ, կամ իր թեւերը կը ծալէ լանչքին վրայ, դէպի անութերուն տակը թխելով մզրատցող իր մտաները։

Ու մեզը երկու երես ունի։ Մէկուն մէջ կը տեսնանք, բայց կը մոռնանք անօթի ըլլալին։ իսկ միւսին մէջ՝ դողդողալ, սրսփալ ա՛լ յոգնած, զգալով մինչեւ մեր երակներէն ներս թափանցելը ցուրտին՝ բարձին կը դնենք գլուխիս, Տեղէ՛ն մուրալու համար մեր վատանգուած առողջութիւնը։

Տխո՛ւր, և ո՛րչափ տխուր։

* * *

Ահա՛ ինչ որ կ'ուզէի ու ինչ որ պիտի ուզէր աշխարհիս է՛ն անարարներն անգամ, քիչ կամ չատ, եթէ գիտնար իր սիրտի ձայնին մարկ ընել։

Կ'ուզէի որ Ցուրտը իր ահաւորքին հետ բերէր ատհեցնէր նաև ունեւոր դասակարգին սիրտէն ներս հոսանքը այն անո՛ւշ զգացումին որ Դութ, Կարեկցութիւն կը կոչուի։

Հոսանք ըսի, հոսանքը չատ է. ումպ մը, կաթի՛ մըն ալ ըլլար, բան մըն էր։ Որովհետեւ Դութը՝ ճառագայթն է որ կրնայ ձիւնը հալեցնել և ցուրտը հալածել։ Դութը տաքութիւններու տաքութիւնն է որ արեւին պէս աշխարհները կը տաքցնէ։

Ես պիտի թուքնէի՝ անոնց երեսին որոնք ելլային վարդապետել թէ կարեկցիլը տկարութիւն մը, ջղային հիւանդութիւն մըն է։ Աղքատներու կարիքները՝ հոգան է իմին ալ, ձերին ալ ճանչցած առաքինութիւններուն մէջ, ա՛յն ատեն միայն՝ երբ դայն զգալուն հետ փորձարկի՛լ գիտանայինք։

Այդ գործարարը՝ ահա գիտցաւ այս տարի,—մեր կլիմայէն ներս ձմեռուան յանկարծական մուտքին հետ,—Իւսկիւտարցիներուն մը,(ինչո՞ւ չիտնամ անունը)։ Փափագեան Սօֆիկ հանիմ, երեք հազար օխա ածուխ ու չեմ յիշեր ո՛րչափ ալ փրինձ բաժնել տալով տնանկ աղքատներուն։

Մեծ բան մըն է, ըսողներ ըլլան գուցէ։ Բայց մենք այդ ըսողներէն պզտի՛կն ալ պեպած չունինք. և այս լուրը իր պարզութեանը մէջ՝ ո՛րչափ ալ մեծ փուռեցով չարեր լրագիր մը՝ նորէն պզտի՛կ պիտի դար մեր աչքին։ Ան իմ համոզումս է, և իրաւունք ունիմ ապասելու որ դեռ բարեգործութիւն չըրած պոռատիսներու համար՝ զո՛ւմն ալ ըլլար։

Պոլսի մէն մի արուարձան ա՛ս օրինակն ախորժակի եկած՝ նոյն բանը եթէ ըներ, պզտիկ չարիքներ չէ՛ որ պիտի վերնային սա եղանակին։

Ածուխի քանի մը կառուանքով մտածել թէ սիրտերու սեւութիւնը պիտի չնչուի։ Սեւով սեւը մաքրել կ'ըսեն ասոր, որուն համար Տէրը վարձահատոյց Թող ըլլայ։

"Թնրեւս չուզէք զիջանիլ, ո՛վ դուք հարուստներ, եռանդի գալու այս բուսիրտ և առաքինի կնկան տարքէն՝ չքաւորին ցուցնելու համար ձեր կարեկցութեանը առհաւատչեան։ Մեր առատագութ Վեհապատիւ օրինա՛կը ձեզի խրախոյս ըլլայ ուրեմն։ Որ տարի չէ խորհած Ան՝ ցուրտէն և նօթութենէն առաջացող հէք մահկանացուները, հրամայելով բաժնել տալ անոնց Բրինձը, Ածուխը և Հա՛ցը միանգամայն,—սխրալի երորդութիւնը ֆիզիքի այս կենսունակ պէտքերուն,—եղանակներէն ամենէն անողոքին, ձիւն-ձմեռ չրջանի՛ն մէջ մանաւանդ, փոխարէն ընդունելով իր համարէն հպատակներուն շուրթերէն՝ բարեմաղթութեան և արիւնաքաղութեան սրտաբուխ մրմունջներ։

* * *

Տուէ՛ք, հարուստներ։

«Որ ողորմի աղքատին, փոխ տայ Աստուծոյ». ասա՛նկ կ'ըսէ Աւետարանիս։ Բանկուէդ բերանը քիչիկ մը թուլնայ թող և աղքատներու հասցէի՛ն ալ թող կրուի քանի մը ամի բրինձ, սակառիկ մըն ալ ածուխ։

Աւետարանին ամէն յորդորը ականջիդ չի մտներ, բայց ա՛ս մասը մը-ցուցէք։ Աստուծոյ փոխ տալէն վեր փոխ տալ մը գիտէ՞ք դուք։ Տակոս չի՛ բերեր տուածիդ, իրաւ, բայց տակոսէն վեր բան մը կը բերէ, սիրտի գոհունակութիւնը, ինկածին թեւ երկնցուցած ըլլալու ներքին այն վիճակը՝ որ ամէն բան է։

ԹՒՌԳԻՒՆ

ԻՆՉ ՊԷՏՔ Է ԸՆԵԼ ինկած կնկան մը հանդէպ։

Այս խիստ չահեկան խնդիրին վրայ խորունկ ուսումնասիրութիւն մը կը հրատարակենք այսօր Դ. էջին մէջ, զոր կը յանձնարարենք կարդալ մեր բոլոր ընթերցողներուն։

ՃԱԿՏԻՆ-ԳԻՐԸ

Տասն երեք տարի առաջ, ամրան առջիկեկ օրերէն մէկն էր։ Նոր սկսեր էր Գարիի հունձքը։ Սովը՝ ծորին տակ, ըսեր են հիները։ Ամէն տարի, նոյն իսկ լի տարի. Նոր հունձքը սկսելէ յառաջ, միշտ դարտակ կը մնան միջին դասու չինականներու փլթակները, ալիւրէ և ուտելիքէ։ Սովարարար՝ ուտեստը կը հասնի նոյն միջոցներուն, այդ ծնաս խրթիններէն։ Ոգեպահիկի պէտքը կը հոգան փոխուփոխով։ Այս՝ միայն վարուցանի աէրերուն յատուկ է, նուազ բացառութեամբ։ Իսկ անանկները՝ իրենց կարօտութիւնը՝ ճանկուռելով, մուրալով՝ պիտի հոգան։ Քաղաքը սկսած էր։ Սկսեր էին աղքատներն ալ քչուիլ դէպ հնձուած արտերը՝ կռուիլ մուրալու։ Բարի են չինականներու սովորութիւններ, որոնք հնուց սահմանուած են նահապետական սիփիրարարոդորմութեամբ։ Փոխ տալ իրարու, օգնել, ձեռք բռնել, ողորմել, տալ, մխիթարել։ Ասոնք չինականի կեանքին մէջ գեղեցիկ ունակութիւն կամ առաքինութիւններ են։ Անով կը թեթեցնեն իրարու կարօտութիւնները, անով կը մատակարարեն հոգեփրկանք հոգը անհոգ աղքատներուն։ Նահապետական օրենքո՛ւ բարեգործութիւն որ տակաւին կը շարունակուի չինականներու մէջ։

Ե. Գիւղի արտերուն մէջ կարասան մը կար աղքատ կռթողներու որոնց մեծ մասը կիներ էին։ Ընդարձակ արտի մը մէջ՝ 13 հոգի կը համրուէին, կռունկներու օրինակ՝ հակ հաւաքողներ։ 13 մ՝ալ գար, դեռ տեղ չէր պակսէր՝ ճարընկանութեան։ Մուրացիկներէն չատերը՝ ընդհանրապէս ծակաչք կ'ըլլան, և ճարօնքի ժումը ընկեր չեն ուզեր։ Գրեթէ ամէն մէկն իր պարկը լեցուցեր էր, երբ հասաւ հոն մանկամարդ նոր հարս մը, գիրկն ուննալով՝ մէկ տարեկան կայտառ խրմբլոլ լաճ մը, որ չարունակ կը ճչէր ու կուլար։ Առաւօտեայ մինչ վերջինք՝ ա՛նքթի էին մայր ու զաւակ։ Տունը քարտինքի վասակ չկար ամենեւին։ Ուրիշ պաշտպան կամ խնամող էլ չկար։ Երկու ակար արարածներուն։ Անօթութիւնը կոխեր էր խրճիթը, վերջին ճարը մեռաց մուրացկանութիւնը։ Առջինեկ քայլն էր դէպ անհրապուրելի ճարօնքը, դէպ նիւթական անկումն ու սարսռութիւնը, Նոր-հարսը՝ այդ դառն ճամբով քալել փորձեց։ Արանն մէկ անկիւնէն կամկար, կամկար՝ կռուութիւնը կը ժողվէր, կը դողար։ Ոեք մը կը ժողվէր, ոսք մը չորացին կ'ալքերը։ Ափ մը բան մը հաւիլցած էր՝ տուրիկը՝ երբ միւս ճարընչանէրէն երկուքը ակսեցին ճչել։—Անա՛մօթ, երեսիդ մեռնը թափո՛ր է, որ Ցորեկ նոր հարս, եկիրիս ի հարոնկ, էն էլ, մեր բայ-բաժին կռութիւները կը գողնա։ Զորեք կուսի տրա կայ, ան թաի, գնա։—Նոր հարսը ամօթէն՝ ինչ որ կայծակնահար եղաւ։

Առանց ենթկոչ մը հանելու յանցաւորի մը նմանակ, թափեց կռութիւները, քաշուեցաւ, ելաւ արտէն, ու գեղի ճամբան ձեռք առնելով՝ սկսեց քալել։ Այն ասաքան յուզուած էր, որ կը կարծէր թէ՝ մուրացիկները ետեւէ ինկած, դեռ կը հալածեն զինքը։ Կը կարծէր թէ յանցանքի մը մէջ կը գտնուէր, որուն քաւութիւն չկար։ Է՛լ գեղին մէջ ինչպէս ապրէր։ Սիլաը քակուած, գլխանց կուլար։ Ոչ միայն կուլար, բարձրաձայն կը մեմեսուէր, անիծելով այն օրը, որ իր գլխուն խաչ-Գնակ դրին, ատուր մացուցին։ Կերթար, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կերթար։ Փոխանակ գեղ հասնելու, անիկայ մտած էր ճամբայի մը ցորենի կանանչ արտին մէջ՝ որուն հասկերը՝ մինչեւ սիրտը կը ծածէին։ Ականջները ամբան գժուել էին մանուկի ճաւնացով իր ճուրեբոցով՝ որ չկրցաւ ծերունի հողագործին գուռ ձայնը լսել, կամ կասեցնել։ արտէն դուրս ելլելու համար։ Մինչեւ որ հողագործ ատիպուեցաւ վազել ու ձեռքը ուսին դնելով կեցուց։ «Կեցիր, տեսամ, ծո՛ւռ ես, ծուրիկ ես, ինչ ես»։ Այս յանկարծական հարցումը՝ սասկումով լեցուց խեղճ կինը, որ անմիջապէս ծունգի չոգաւ և պզտիկ երախան ալ ծերունիի ոտքերուն տակ ձգելով՝ գթութիւն խնդրեց։ Նորհարսները՝ ծերերու, այրերու և տարիքոտ աղամարդոց հետ լեզու չեն թարեր. չեն խօսիր, ամենեւին. դինը՝ լուկ աչքերը արտասուելիք։ իսկ երեսին՝ սասարկ կը ճչէր։ Մարդը՝ կուռ-երկաթ դարձաւ։ Մեղա՛յ, Տէ՛ր Աստուած, էս ինչ փորձանք է։

—Զաւա՛կս, ասաց ծերունին, առամօթը թող, ըսէ ինձի, ինչ է քու գլխուն գալածը։

Պատասխան չկայ։ Նշանացի լաճը ցոյց տուաւ։

—Հարսնո՛ւկ, որդիս, զրուցէ, ես ճնճղկերէն չեմ գիտեր, որ քու մաքի մէջինը հասկնամ. զրուցէ։

—Երեսս քեզի՛է սեւ է, ինչ ըսեմ, աղէկիկը առաստրնէ անօթի՛ է...։

—Անօթի՛, վա՛խ, աչքերս կուրնար, հապա ինչո՞ւ չո՛ւտ չըսիր։ Սասակի յուզուած ձեռքը երկարեց ծերունին՝ գիրկն առաւ պզտիկ երախան, համբուրեց, անոր քնքուշիկ երեսները, ու ծոցէն գաթայի (իւղով հաց) փշուր մը հանելով, տուաւ անոր, որ սկսեց կըրծել։ Տղան ձէնը կտրեր, հանդարտեր էր։ Մերուկը քալեց և նշան ըրաւ մանկամարդ կնոջ իրեն հետեւիլ։

Գացին։

Հարսին հաշուովը՝ իրենց գեղը մօտիկ էր, բայց կէս ժամէ աւելի է, որ կը քալէին, ու գեղը չէր երեւար։ Դարասանէ մը վար կ'իջնէին։ Ահա երեւցաւ գեղ մը, բայց ոչ իրենց գեղը։ Զափաղանց յուզումէն՝ ծերուկը նմանցուցեր էր իրենց գեղացի համբայի մը։ Սխալ էր։ Դա Ա. գեղի փոխարէնն էր։ Գեղը մտնելով՝ հասան բակ-դռնով մեծ տուն մը, որ կը զբաղեցնար ընտանիքի անդամոց բազմութենէն։ Հան, ծերունին՝ իր հարսներուն միջոցաւ կրցաւ հասկնալ մանկամարդ կնոջ աղքատ, ու լքեալ դրութիւնը։ —Հինգ հատ հարսներ ունիմ, ըսաւ, դուք ալ անոնց պէս։ Հոսա կեցիր։ է՛լ իմ զաւակս ես։

Խուտրաթը 40 տարին բոլորած՝ միլավար կին մ'էր։ 17 տարիէ հետէ՝ էրիկը Պեսոն Ղուրպաթ գացեր, ու էլ չէր վերադարձած։ Առջինեկ ու վերջինը պաշտելի կամ խնամող էլ չկար։ երկու ակար արարածներուն։ Անօթութիւնը կոխեր էր խրճիթը, վերջին ճարը մեռաց մուրացկանութիւնը։ Առջինեկ քայլն էր դէպ անհրապուրելի ճարօնքը, դէպ նիւթական անկումն ու սարսռութիւնը, Նոր-հարսը՝ այդ դառն ճամբով քալել փորձեց։ Արանն մէկ անկիւնէն կամկար, կամկար՝ կռուութիւնը կը ժողվէր, կը դողար։ Ոեք մը կը ժողվէր, ոսք մը չորացին կ'ալքերը։ Ափ մը բան մը հաւիլցած էր՝ տուրիկը՝ երբ միւս ճարընչաներէն երկուքը ակսեցին ճչել։—Անա՛մօթ, երեսիդ մեռնը թափո՛ր է, որ Ցորեկ նոր հարս, եկիրիս ի հարոնկ, էն էլ, մեր բայ-բաժին կռութիւները կը գողնա։ Զորեք կուսի տրա կայ, ան թաի, գնա։—Նոր հարսը ամօթէն՝ ինչ որ կայծակնահար եղաւ։

Առանց ենթկոչ մը հանելու յանցաւորի մը նմանակ, թափեց կռութիւները, քաշուեցաւ, ելաւ արտէն, ու գեղի ճամբան ձեռք առնելով՝ սկսեց քալել։ Այն ասաքան յուզուած էր, որ կը կարծէր թէ՝ մուրացիկները ետեւէ ինկած, դեռ կը հալածեն զինքը։ Կը կարծէր թէ յանցանքի մը մէջ կը գտնուէր, որուն քաւութիւն չկար։ է՛լ գեղին մէջ ինչպէս ապրէր։ Սիլաը քակուած, գլխանց կուլար։ Ոչ միայն կուլար, բարձրաձայն կը մեմեսուէր, անիծելով այն օրը, որ իր գլխուն խաչ-Գնակ դրին, ատուր մացուցին։ Կերթար, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կերթար։ Փոխանակ գեղ հասնելու, անիկայ մտած էր ճամբայի մը ցորենի կանանչ արտին մէջ՝ որուն հասկերը՝ մինչեւ սիրտը կը ծածէին։ Ականջները ամբան գժուել էին մանուկի ճաւնացով իր ճուրեբոցով՝ որ չկրցաւ ծերունի հողագործին գուռ ձայնը լսել, կամ կասեցնել։ արտէն դուրս ելլելու համար։ Մինչեւ որ հողագործ ատիպուեցաւ վազել ու ձեռքը ուսին դնելով կեցուց։ «Կեցիր, տեսամ, ծո՛ւռ ես, ծուրիկ ես, ինչ ես»։ Այս յանկարծական հարցումը՝ սասկումով լեցուց խեղճ կինը, որ անմիջապէս ծունգի չոգաւ և պզտիկ երախան ալ ծերունիի ոտքերուն տակ ձգելով՝ գթութիւն խնդրեց։ Նորհարսները՝ ծերերու, այրերու և տարիքոտ աղամարդոց հետ լեզու չեն թարեր. չեն խօսիր, ամենեւին. դինը՝ լուկ աչքերը արտասուելիք։ իսկ երեսին՝ սասարկ կը ճչէր։ Մարդը՝ կուռ-երկաթ դարձաւ։ Մեղա՛յ, Տէ՛ր Աստուած, էս ինչ փորձանք է։

—Զաւա՛կս, ասաց ծերունին, առամօթը թող, ըսէ ինձի, ինչ է քու գլխուն գալածը։

Պատասխան չկայ։ Նշանացի լաճը ցոյց տուաւ։

—Հարսնո՛ւկ, որդիս, զրուցէ, ես ճնճղկերէն չեմ գիտեր, որ քու մաքի մէջինը հասկնամ. զրուցէ։

—Երեսս քեզի՛է սեւ է, ինչ ըսեմ, աղէկիկը առաստրնէ անօթի՛ է...։

—Անօթի՛, վա՛խ, աչքերս կուրնար, հապա ինչո՞ւ չո՛ւտ չըսիր։ Սասակի յուզուած ձեռքը երկարեց ծերունին՝ գիրկն առաւ պզտիկ երախան, համբուրեց, անոր քնքուշիկ երեսները, ու ծոցէն գաթայի (իւղով հաց) փշուր մը հանելով, տուաւ անոր, որ սկսեց կըրծել։ Տղան ձէնը կտրեր, հանդարտեր էր։ Մերուկը քալեց և նշան ըրաւ մանկամարդ կնոջ իրեն հետեւիլ։

Գացին։

Հարսին հաշուովը՝ իրենց գեղը մօտիկ էր, բայց կէս ժամէ աւելի է, որ կը քալէին, ու գեղը չէր երեւար։ Դարասանէ մը վար կ'իջնէին։ Ահա երեւցաւ գեղ մը, բայց ոչ իրենց գեղը։ Զափաղանց յուզումէն՝ ծերուկը նմանցուցեր էր իրենց գեղացի համբայի մը։ Սխալ էր։ Դա Ա. գեղի փոխարէնն էր։ Գեղը մտնելով՝ հասան բակ-դռնով մեծ տուն մը, որ կը զբաղեցնար ընտանիքի անդամոց բազմութենէն։ Հան, ծերունին՝ իր հարսներուն միջոցաւ կրցաւ հասկնալ մանկամարդ կնոջ աղքատ, ու լքեալ դրութիւնը։ —Հինգ հատ հարսներ ունիմ, ըսաւ, դուք ալ անոնց պէս։ Հոսա կեցիր։ է՛լ իմ զաւակս ես։

Խուտրաթը 40 տարին բոլորած՝ միլավար կին մ'էր։ 17 տարիէ հետէ՝ էրիկը Պեսոն Ղուրպաթ գացեր, ու էլ չէր վերադարձած։ Առջինեկ ու վերջինը պաշտելի կամ խնամող էլ չկար։ երկու ակար արարածներուն։ Անօթութիւնը կոխեր էր խրճիթը, վերջին ճարը մեռաց մուրացկանութիւնը։ Առջինեկ քայլն էր դէպ անհրապուրելի ճարօնքը, դէպ նիւթական անկումն ու սարսռութիւնը, Նոր-հարսը՝ այդ դառն ճամբով քալել փորձեց։ Արանն մէկ անկիւնէն կամկար, կամկար՝ կռուութիւնը կը ժողվէր, կը դողար։ Ոեք մը կը ժողվէր, ոսք մը չորացին կ'ալքերը։ Ափ մը բան մը հաւիլցած էր՝ տուրիկը՝ երբ միւս ճարընչաներէն երկուքը ակսեցին ճչել։—Անա՛մօթ, երեսիդ մեռնը թափո՛ր է, որ Ցորեկ նոր հարս, եկիրիս ի հարոնկ, էն էլ, մեր բայ-բաժին կռութիւները կը գողնա։ Զորեք կուսի տրա կայ, ան թաի, գնա։—Նոր հարսը ամօթէն՝ ինչ որ կայծակնահար եղաւ։

Առանց ենթկոչ մը հանելու յանցաւորի մը նմանակ, թափեց կռութիւները, քաշուեցաւ, ելաւ արտէն, ու գեղի ճամբան ձեռք առնելով՝ սկսեց քալել։ Այն ասաքան յուզուած էր, որ կը կարծէր թէ՝ մուրացիկները ետեւէ ինկած, դեռ կը հալածեն զինքը։ Կը կարծէր թէ յանցանքի մը մէջ կը գտնուէր, որուն քաւութիւն չկար։ է՛լ գեղին մէջ ինչպէս ապրէր։ Սիլաը քակուած, գլխանց կուլար։ Ոչ միայն կուլար, բարձրաձայն կը մեմեսուէր, անիծելով այն օրը, որ իր գլխուն խաչ-Գնակ դրին, ատուր մացուցին։ Կերթար, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կերթար։ Փոխանակ գեղ հասնելու, անիկայ մտած էր ճամբայի մը ցորենի կանանչ արտին մէջ՝ որուն հասկերը՝ մինչեւ սիրտը կը ծածէին։ Ականջները ամբան գժուել էին մանուկի ճաւնացով իր ճուրեբոցով՝ որ չկրցաւ ծերունի հողագործին գուռ ձայնը լսել, կամ կասեցնել։ արտէն դուրս ելլելու համար։ Մինչեւ որ հողագործ ատիպուեցաւ վազել ու ձեռքը ուսին դնելով կեցուց։ «Կեցիր, տեսամ, ծո՛ւռ ես, ծուրիկ ես, ինչ ես»։ Այս յանկարծական հարցումը՝ սասկումով լեցուց խեղճ կինը, որ անմիջապէս ծունգի չոգաւ և պզտիկ երախան ալ ծերունիի ոտքերուն տակ ձգելով՝ գթութիւն խնդրեց։ Նորհարսները՝ ծերերու, այրերու և տարիքոտ աղամարդոց հետ լեզու չեն թարեր. չեն խօսիր, ամենեւին. դինը՝ լուկ աչքերը արտասուելիք։ իսկ երեսին՝ սասարկ կը ճչէր։ Մարդը՝ կուռ-երկաթ դարձաւ։ Մեղա՛յ, Տէ՛ր Աստուած, էս ինչ փորձանք է։

—Զաւա՛կս, ասաց ծերունին, առամօթը թող, ըսէ ինձի, ինչ է քու գլխուն գալածը։

Պատասխան չկայ։ Նշանացի լաճը ցոյց տուաւ։

—Հարսնո՛ւկ, որդիս, զրուցէ, ես ճնճղկերէն չեմ գիտեր, որ քու մաքի մէջինը հասկնամ. զրուցէ։

—Երեսս քեզի՛է սեւ է, ինչ ըսեմ, աղէկիկը առաստրնէ անօթի՛ է...։

—Անօթի՛, վա՛խ, աչքերս կուրնար, հապա ինչո՞ւ չո՛ւտ չըսիր։ Սասակի յուզուած ձեռքը երկարեց ծերունին՝ գիրկն առաւ պզտիկ երախան, համբուրեց, անոր քնքուշիկ երեսները, ու ծոցէն գաթայի (իւղով հաց) փշուր մը հանելով, տուաւ անոր, որ սկսեց կըրծել։ Տղան ձէնը կտրեր, հանդարտեր էր։ Մերուկը քալեց և նշան ըրաւ մանկամարդ կնոջ իրեն հետեւիլ։

Գացին։

Հարսին հաշուովը՝ իրենց գեղը մօտիկ էր, բայց կէս ժամէ աւելի է, որ կը քալէին, ու գեղը չէր երեւար։ Դարասանէ մը վար կ'իջնէին։ Ահա երեւցաւ գեղ մը, բայց ոչ իրենց գեղը։ Զափաղանց յուզումէն՝ ծերուկը նմանցուցեր էր իրենց գեղացի համբայի մը։ Սխալ էր։ Դա Ա. գեղի փոխարէնն էր։ Գեղը մտնելով՝ հասան բակ-դռնով մեծ տուն մը, որ կը զբաղեցնար ընտանիքի անդամոց բազմութենէն։ Հան, ծերունին՝ իր հարսներուն միջոցաւ կրցաւ հասկնալ մանկամարդ կնոջ աղքատ, ու լքեալ դրութիւնը։ —Հինգ հատ հարսներ ունիմ, ըսաւ, դուք ալ անոնց պէս։ Հոսա կեցիր։ է՛լ իմ զաւակս ես։

Խուտր

առաու, ինձի պատասխան մը պիտի տաք, այո՛, ոչ։ Աղջիկէն չատ ինչ կայ հարիւր մը զիս կ'աղաչեն։ Բայց կ'երեւայ որ մեր ճակատի գիրը մէկ է, եթէ ոչ, ես ո՛ւր, դուք ո՛ւր։ Ու առաւ քալեց։

Խուտրաթը աչքերը ուղղեց դէպ Մանուշակ, տեսար ձագուկս, ակա՜ս, մակա՜ ծուռ գորգի՞կն էր պակաս։ Օր կ'երթայ, աւուր փրձանք չերթար։ Էս դիւանոյ պոլ՞ն էլ պէտք էր մեզի։ —Ցորի՞ դիւանոյ պոլ՞ալ։ քանի՞ հատ էն որպէս, գորով-կարիճ ու խորտիկ կայ քու գեղի մէջ։ Ինչ անուն պըտ տնես անոր...

—Աչխարհը քաղեր է մաղեր, հոտա դուս եղեր։ Մ'աչքերը երեսի կարմրութեան, ու փրփուր, սրսուր հալաւներուն։ Մաղկին արեւը չատ կարճ է։ Վա՛ խորտակութիւնը կ'երթայ։ Հալաւը կը մաչի, ուժը կը հալի ու սուրը սիրտը մինակ կը մնայ։ Ես սիրտուր սիրտ չեմ տեսնար անոր վրայ, վախնա՛մ, որ կանանչ պսակն անցնի, անոր սէրն ալ թառամի...

—Սուրբ սիրտին էտ ճշնարտա խորդին չկա՛յ, մինակ գեղի գզրփաներ՞ուն կայ...

—Սիրով-սրտով կ'ուզե՞ս էս զարիպ տղան, փառք Աստծու, անուն ալ չեմ գիտեր։

—Թէ որ դու չնեղանաս, ի՛ ճակի էէրն է, ի՞նչ ընեմ, չառնեմ...

—Աստուծուց բարին, զաւակս, քանի որ քու սիրդ ընկեր է ի նա, Մայր Աստուածածինն եմ կանչեր, որ կանանչ պսակ Ձեր պսակն ու պուրակը...։ Ցակամայից համակերպեցաւ։

Ցարսն յաղթանակած էր։ Հետեւեալ օրը՝ խուտարթենց տան մէջ՝ Մանուշակի պսակը օրհնուեցաւ գեղի տէրտէրին ձեռքով՝ ի ներկայութեան Ցարսյին ու Մանուշակին, նշանի դրամը ընդ ամէն չորս տրծաթ մէտիա էր միայն։ Հինգ օրէն վերջն ալ, տան թոռներին վրայ պսակն օրհնուեցաւ։ Ամէն բան լրացած էր, պսակճաչէն վերջ զոր հոգացեր էր աղքատ խուտարթը, «երեսբացէք»ը տեղի ունեցաւ, ու Մանուշակն իր մեգրալուսինը՝ թէ վայլուսինը սկսեց առնակաւոր Ցարսյի հետ։

—Խուտարթը՝ այլազուրկ կէն, գիչեր ցորեկ կ'աշխատեր, կարուկութ, կովուկութի կ'ընէր գրկիցներուն և այնպէս կը հարէր ոգեպահիկը։ Ստանակին խարուեր էր, հաւատալով թէ անիկայ 24 ոսկի պահուն դրամ ունի. եղած չեղածը հարնիքին ծախսեր էր։ Ստանակը 40 օր, մինակ 40 օր կեցաւ տուն։ Ուտելիքը հատած էր, հաչուեր էին, որ երեք օրուան հաց միայն մնացեր է։ Հացէն զատ, ապրուստի վերաբերեալ ամէն նիւթ սպառած էր։ —Ո՛ւր են ոսկիներդ Ցարո՛, սև եղը սև օրուան է, բեր, ծախենք, մինչև գարնան, տուն ալ՝ մենք ալ աչխատանքի կ'ելլենք, մեր աւուր ապաւէնը կը պատրաստենք։ —Հեղ մը ըսաւ թէ գեղացիին մէկուն քով պահդրած է, պիտի երթայ առնէ։ Երկու օր վերջ՝ յայտարարեց թէ՝ այն մարդը գլուխն առեր կորեր, Ղուրպաթը գացեր է, ուստի ինքն ալ որդած է, հետապնդել տնոր, և աւանդը ետ առնել։— «Աստուած չընէ, Աստուած չընէ», ոտքն ու ձեռքն ինկեր էին պղտանքով մայր ու աղջիկ։ պէտք չէ փարան ալ, դո՛ւ տունը կեցիր, մեզի համար »եռխութ-զմրութիւ»։ Խաբեան պընդեր էր սակայն, —փարաս այն չունչանորդիին չպիտի կերցնեմ, ճակատս քրտինք է այն, պիտի խլեմ, պիտի բերեմ... հոտաղութեան օրերէն մինչեւ այն տեղն Ցարսն Թափառական մ'եղած էր, երկու ամիս տեղ մը չորս ամիս տեղ մը։ Երբէք չէր կրցած շարաչուիլ, հնաւորել մէկի մը հետ։ Ծոյլ շաղակրատ մ'էր։ Իր գլխաւոր և սիրելի զբաղումն էր Թափառոյած կեանքը. 40 օր կեցեր էր հոս։ Հերիկ չէր, էլ ձանձրացեր էր։ Ղուրպաթ երթայողներ կայի. գաղտուկ զանոնք տեսեր ու խօսք մէկ ըրեր էին միասին ճամբորդել։ Տունը սկսեր էին կասկածել և ձեռքի տակէ կը հակէին։ Մայր-աղջիկ՝ գիչեր ցորեկ լալական-ծառական էին առլեւ, որպէսզի սիրտը առնեն, միտքը փոխեն, և չթողուն որ խոյս տայ։ Խուտարթը գիտէր, եթէ ոտքը սեմէն դուրս ձգեց, էլ անդարձ կը կորի։

Արդէն երեք չորս շաբաթէն վերջը՝ բնութ կը փոխեր և Աստուծոյ կրակ եղեր, ինկեր էր լքեալ խրճիթին մէջ-ովկը ճանաչորէր առլեւ։ Ամէն բան իր ուզածին պէս պիտի ըլլար։ Աղքատ կնոջ ունեցածին բնութքը կըտրելէ յետոյ որոշեց գլուխն առնել հեռանալ։ Մանուշակը՝ քերանց դիմելով՝ խնդրած էր, որ գործ մը տան իրենց փեսային որպէսզի սիրտը տաքնայ տան վրայ և աչքը դուրսէն կարէ։ Խոստացեր էին, որ Ցարսն լուծք մը և արտեր տան անոր, մշակէ և ապրեցնէ զիրենք։ Ձէր ընդունած։ Օր մը ալ յանկարծ՝ 8. Գեղէն երկու հոգի եկան ու Ցարսէն պահանջեցին ուր հասգառ, զորս խոստացեր էր չորս տրծաթի փոխարէն տալ անոնց։ Որովհետեւ նշանի չորս տրծաթը «սալաֆով» (տեսակ մը ծանր տակոս) առած էր, իւրաքանչիւր տրծաթին դէմ երկու գառ տալու համար։ Արտը խախուտ՝ «մահանան» կարկուտ։ Սալաֆի պահանջումը մէկ կողմէ իր խաբէութիւնը երեւան կը հանէր ու միւս կողմէ զօրաւոր պատրուակ մը եղաւ, որ թողու հեռանայ։ Իր սովորական կամակորիկներով Սալաֆճիները լեպտեց, ետ դարձուց՝ ոչխարներս Ջ. Գիւղն են, երկու օրէն կը բերեմ կը յանձնեմ, ըսելով։ Նոյն կերպով խաբեց ընտանիքն ալ։ Մինչեւ որ գիչեր մը Մանուշակի նշանչորս տրծաթը ձեռք անցուց ու դուրս սողաց անէն։

Առաւօտ զարթան որ Ցարս չկար։ Գեղ, գեղեր իրար առաւ խուտարթը բայց անգուտ։ Ղաւրպաթ մեկներ էր, ու 17 օրէն վերջ լսեցին որ արդէն արտասահման կը գտնուէր։ Լացին, երերացին, ողբացին. ո՛վ զով։ Ամէնուն խարանք եղան, երեսկոր ազգականներէ, դրկիցներէ, որոնք անխնայ նախատեցին զիրենք, մանաւանդ ոչ ոք ալ կը կարեկցէր։ Եթէ Խուտարթի մէկ եղբօր բարեսիրտ կինը չըլլար, մայր ու աղջիկ պաղ թոնիրի վրայ պիտի սառուէին։ Գարունը բացուելուն պէս Խուտարթը կը մուրար և կը պահէր տեւաւոր աղջիկը, որ դեռ չհարսնացած տնա կը պառաւէր։ Տարին չլրացած Մանուշակ արու զաւակ մը ծնաւ, զոր մկրտելով անուանարդեցին «Ղարիպ»։ Խուտարթը սրտակոտոր, ու տարտոտած գերեզման կը վազէր։ Էրկոյ պանդխտութիւնը, իր լքումը բաւ չէին, հիմա պէտք է դառապակցեր իր նորեկ նորհարս Մանուշակն էլ անտանելի վշարովը։ Երեք հոգի ինչո՞վ ապրին։ Երկու Ղարիպ ունին, Աստուած երկուսէն ալ առեր է, «զանն ի սրտէն, ամմթն երեսէն»։ Հինգ ամիս պղտիկ Ղարիպի ծնունդէն վերջ օր աւուր ետիւ թափաւ։ Կէսօր մը դողուորի ցաւով պառկեցաւ Թոնիրին կուչը, ուրկէ այն տանն բաժնուեցաւ, երբ տարին զինքը գերեզման։

Մինակ մնաց Մանուշակը
Մինակ սկսաւ թառամիլ

Քանցոց տուն տարին, ուր չկրցաւ մնալ, ամէն կողմէ տեղացած խարանքներէն։ Բարուց հեռացաւ, չարին հանդպաւ։ քանի մը ամիս, երախային հետ՝ իրենց գիճնոց տան մէջ իր միսը ծամեց, մինչեւ էն օր որ ճարանքի ելաւ ու Ա. գեղի ազնիւ ծերունիի՝ փոխերեց Ա.ին տունը տարուեցաւ։

13 տարի, որ հոն է, կիրաւ իր ճախիւթիւնը ու կշտացաւ։ Իր որովայնին պտուղը, Ղարիպը հիմա հասուկ հոտաղէ։ Ահա իր ճախիւթիւնը, ահա իր աչքին լուս՝ մէկիկ արեւը ու կ'ըսէ,

—Մէկիկ արեւս Աստուած պահէ, «ճակտս գիրը չփոխուիր», պիտի քաչեմ։

ԳԵՂԱՄ

ՍԸԿԷ—ՆԸԿԷ

Կանանց ափխատութեան ապարէզին Եւրոպայի մէջ—Տարորինակ նորաձեւութիւններ։

Կնոջ համար սովորութիւն է զուարճութեամբ ըսել թէ՝ երիկ մարդուն «կէս»ն է անիկա։ Ամէն պարագայի մէջ՝ սարակոյս չիկայ որ կինը մարդուս գոյութիւնը կ'ամբողջացնէ։ Բնութեան առլեւ ուրեմն՝ Եւրոպացիք հաւասար կը նկատեն այր ու կին, բայց մենք, արի պեխաւորներս, բաղդատարար առաւելութիւններ ունինք։

Ընկերական իրաւունքները, աշխատութեան մասին, արդարութիւն չէ, մերժել կնոջ մը որ կարողութիւն ու կամք կը յայտնէ։ Տարիներէ ի վեր Եւրոպայի մէջ՝ իգական սեռը ընդունուած է իբր պաշտօնեայ վաճառատուներու մէջ։ Շոգեկառքի կայարանները, հեռագրի և հեռաձայնի պաշտօնատուները Եւայի սերունդով ողողուած են։ Հոն կը նշմարուին այլազան «միսս»ներ, գունագեղ «ֆիասանոներ, փայլուն ժապաւէն մը հոս, շքեղ «ֆիյոնկա» մը անդին, գեղեցիկ դէմքեր, ճոխ... վերջապէս այս ամէնքը դրախտին պզտիկը կը յիշեցնեն... խորժակի տէր Ադամի մը։

Բիչ ժամանակ առաջ Աւստրիոյ մէջ, Վիլհիօ քաղաքին չոգեկառքի կայարանպետ անուանեցին —ըսա Վիէննական Թերթերու— օրիորդ Միցլի Ռոսա։ Ահա կայարան մը ուր կառախումբը ուղիղ ճամբէն շեղելու պատճառ մը չունի այլ եւս։

Եթէ այսպէս շարունակուի, իգական սեռին ամէն տեսակ յարմար պաշտօնները տալով, գրաշար, լրագրավաճառ, վարչական գրագիր, կայարանի տոմսակավաճառ, վաճառականի պաշտօնեայ, տօքթոր, տառմնաբոյժ, դեղագործ, ատիրիչ են. են. ալ մենք անտեղ արուներս, բաղմցին անկիւնը պիտի մնանք։ դատարկապորտութեան պիտի մատնուինք։ մե՛ղք պիտի ըլլայ մեզի։ (յիտակը լալս կուգայ կոր հիմակուընէ)։

* * *

Նորաձեւութիւնը ճաշակի յղացումմ մ'է որ ընդհանրապես կնոջ կը վերաբերի։ Ոմանք կ'այպանեն «մօտա»ն։ բայց չիտակը զրուցեցէք. միթէ չէ՞ք աքանչնար ճաչակով հագուած զարդարուն կնոջ մը վրայ որու կը հանդիպիք փողոցին մէջ։ Կին մը՝ որու գլխարկը «գառակէօզ»ի պէս գլխուն վրայ կը խաղայ և կը քալէ այնպէս մը որ՝ իր «բէյ»երը սալայատակը կը մաքրեն, տարակոյս չիկայ թէ հրապոյր չունի։ Այսուհանդերձ՝ երբ նորաձեւութեան մէջ չափազանցութիւն մանէ, ծիծաղելի կը դառնայ։

Պէտք է ըսել որ՝ միայն կանանց զգեստին յատկացուած չէ նորաձեւութիւնը. մենք, երիկ մարդիկս ալ, հետամուտ ենք ատոր։ Ճշմարտութիւնը խօսած կ'ըլլամ երբ ըսեմ թէ՝ Եւրոպայի մէջ «քօռսէ» դնող երիկ մարդիկ չեն պակսիր։ Բաց ատի, նշմարած էք «կրկկրուիկ» անուանեալ 55-58ոց երիկ մարդիկը և «պունպար»ի պէս հագուած միւսիւները որոնց «չիք» ածականը կուտան։ Զի մեղադրենք ուրեմն կիները «իրենց առաւելութիւնն մը տալու բնական հաճոյքին համար»։

Նորաձեւութիւնը հագուստէն դուրս ալ իր գոյութիւնը ունի ընկերային բարքերու մէջ՝ ուր չատ անգամ քամահաճոյքով տարօրինակ կերպարանքներ կառնէ, և նոյն իսկ երբեմն հարատեւութեան ցուցամոլութիւնը կը մատնի։ Ահա տեսէք ինչ կը պատմէ այս մասին Ամերիկեան Թերթ մը։

«Հարաւային Ամերիկայի մէջ փոքրաքանակ տոպայ իջա, էլէանդ կինեւրուն իբր զարդ կը ծառայէ։ Այդ սեւ ու «կարմիր գոյներով սողկագնացը, —որ «գրեթէ անվնաս է— ապարանդանի «նման կիները թեւերնին կը փաթթեն՝ «որով մարթերուն սպիտակութիւնը «յստակ կը ցոլայ։ Քանի մը տարիներ «առաջ, Միացեալ Նահանգներուն մէջ, «մոդէները՝ (քէռթէնքէլէ) և «ժէլէթ-«ները՝ (գունափոխ պզտիկ կենդանի «մը), տարօրինակութեանց մէջ փայլող «հարուստ կիներուն պլրանքը կ'մրզոր-«ջանցնէին։ Այդ երջանիկ կենդանիներ, ոսկի շղթայով կապուած, իրենց «տիրուհիներուն կուրծքին ու վզին «վրայ կը սողոսկային, ինչ որ եզական «տեսարան մը կ'ընծայէր։ Հապա չէք «ըսեր այն «մօտա»ն որով կրիաներու «ոտներն վրայ՝ թանկագին «պուօյ»ի մը «պէս ադամանդներ կը զետեղուէին։ և «այդ միլիոնակիր կենդանիները ցո-«փութեամբ «սալոն»ներու մէջ կը թա-«փառէին՝ իրենց տիրուհիներուն ժպիտ-«աը վայելելով։ Ամէնէն տարօրինակ «վերջին նորաձեւութիւնը սակայն՝ մե-«ծանարուտ տիկին Մաք Հէլինն է որ «այս վերջին ամառը՝ առիւծի ձագ մը, «պզտիկ շղթայով կապած, իր հետը «կը պտցնէր Աթլանթիք Սիդիի ծո-«վեզերքին վրայ։»։

Վերոյիշեալ նկարագրութենէն պէտք է հետեւցնենք որ, հարստութիւնը երբեմն տարօրինակ «քարուխ»ներ յառաջ կը բերէ։

Ադէկ որ «գոգոդ» եմ... կ'ըսէր վերջերս բարեկամներէս մին որ... «խմբագիր» ըլլալս դժբաղդութիւնը ունեցած է։

ՊԱՒՂՈՍ

ԲԱՐԻԶԻ ՊՕՐՍԱՆ

BOURSE DE PARIS

21 Նոյեմ. 1902

Ֆրանս. 3%	(3% Français)	99 27
Ռէժի	(Tab. Turcs)	351 —
Գոնսոլիտ.	(R. Turque D.)	27 90
Երկաթուղի	(Lots Turcs)	119
Պանք. Օթթ.	(Banque Ott.)	587 —
Ֆրանսվալ	(Transvaal)	127 —

«ՄԱՆԶՈՒՄԷ»ի ՏՊԱՐԱՆԷՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱԻ
ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻ
ՎԵՐՋԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ
Հայերէն թարգմանութեամբ
կը ծախուի Պապը Ալի ճամբէի «Իգամ» և «Մանզումէ» տպարաններուն կից (Վաթան) գրատան մէջ թիւ 38։
Գին 40 փարայ
Գաւառներու համար 60 փրյ.
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԱՄԷՆ ԱՆՀԱՏԻ

ԱՐՏԱՔԻՆ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Մ. ԾԱՆԱՐՏԷԼԼԻ ԵՒ ԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նախարարապետ Մ. Ծանարտէլլի կը պատրաստուի իր Խորհրդարանական գործը վերսկսելու, ինչ որ վճռական ժամ մը պիտի ըլլայ իրեն համար։ ժամանակ մը ի վեր, զրոյց կը շրջէր թէ, ազատական դահլիճը պիտի ստանար բարեփոխում մը՝ քանի որ այն բաղկացութիւնը որով կազմուած էր ան, վատահ մեծամասնութիւն մը չէր ներկայացներ։ Արդարեւ արձակուրդներու միջոցին, կացութիւնը ծանրացած էր ընկերվարականներու զանազան կուսակցութեանց միջեւ, և հակառակ վերջին աւագաժողովին մէջ տրուած որոշման, ակներեւ է թէ՝ ձախակողմը հարկ եղած միութիւնը չունի, Խորհրդարանին երաշխաւորելու համար իր դիրքն ու լուրջ նեցուկ մը։ Միւս կողմէ, կարգ մը վիճաբանութիւններ պիտի բացուին, ուր բաւական դժուար պիտի ըլլայ, նոյն իսկ նախարարական ընկերվարականներուն, պահելու Մ. Ծանարտէլլին, քանի որ խնդիրը պիտի դառնայ գնահատելուն մէջ ձեռք առնուած միջոցները՝ որոնք նպատակ ունին առաջքը առնել ծագող զանազան տագնապներուն։ Իրերու այս ընթացքին մէջ, Մ. Ծանարտէլլի, պէտք է ուրեմն իրեն հարկ եղած նեցուկը փնտռէ չափաւորականներուն քով, իր պաշտօնի գլուխ մնալուն համար, և ահա ասոր համար է որ հեռաքրքրական է քննել Խորհրդարանին ծրագիրը, այնպէս ինչպէս ներկայացուած է Նախարարաց Խորհուրդին, որ տեղի ունեցաւ անցեալ ուրբաթ օր։ Այդ ծրագրին համեմատ, Խորհրդարանը խնդրոյ առարկայ պիտի դարձնէ ամուսնալուծման խնդիրը, ինչպէս նաեւ կարգ մը ուրիշ հարցեր։ Մասնաւորաբար պահպանողական տարրերն են որ անյողդողդ հակառակութիւն մը ցոյց կուտան։ Հակառակ կղերականներուն իտալական քաղաքականութեան մէջ խիստ հակընդդէմ դեր մը խաղալուն, Վատիկան արգիլելով վիրենք մասնակցիլ ընտրութեանց, իրենց ազդեցութիւնը խիստ ուժովդարձած է պահպանողական կուսակցութեան մէջ, և անոնք առաջ բերած են նաեւ բուռն պայքար մը ամուսնալուծման ծրագրին դէմ, այն ատենէն երբ Մ. Ծանարտէլլի, իշխանութեան գլուխ անցած օրէն, զայն մէջտեղ դնելու իր մտադրութիւնը յայտնեց։ Ահա ասոր համար է որ նախարարը պէտք է մեծ խոհեմութիւն ցոյց տայ յաջող լուծմանը համար այն բոլոր ընկերային, տնտեսական և եկեղեցական ծրագիրներուն զորս յղացած է ինք։ Լիրոնց ի դէզուրի ելլելովը կը զրաղի և որոնց համար չկրնար զիջում ընել ընկերվարականներուն բոլոր պահանջումներուն։ Այդ գործերուն յաջողութեան համար Մ. Ծանարտէլլի պէտք է յոյս դնէ նաեւ ալեկոծուած չափաւորականներու մոցակ ցութեան վրայ։

Մ. ՔԷՕՐՊԷՐ ԵՒ ՌԱՑԻՍՄԱԹը

Իրա՞ւ է արդեօք Մ. Քէօրպէրի մօտալուտ հրաժարումին նկատմամբ չբերող զրոյցը։ Եթէ Աւստրիոյ քաղաքական վիճակը է այնպէս, ինչպէս է ուրիշ կողմ, այսինքն էապէս խորհրդարանական, Մ. Քէօրպէր պէտք էր շատոնցուընէ գործէ քաշուիլ, քանի որ անիկա պարտաւորուած պիտի ըլլար այն ատեն երկրին գործերը վարել Ռայխսրաթի մը հետ, որուն մեծամասնութիւնը կը մերժէ զինքը պաշտօնի վրայ պահել։ Բայց Վիեննայի մէջ գոյութիւն ունեցող քաղաքական կացութիւնը բոլորովին մասնայատուկ է, և այնքան ատեն որ նախարարապետը կը վայելէ կայսեր վստահութիւնը իր դիրքը չի կրնար խախտիլ։ Երբ ներքին լուրջ կնճռոտութիւններ առաջ գան այս երկրին մէջ, ատոնց պատասխանատուն նախարարապետը չէ որ կը նըկատուի, այլ Խորհրդարանը, և ահա ասոր համար է որ կարելի է հաւատալ թէ, երբ Զեխերը և Գերմանները չարունակեն պայքարիլ ընդդէմ խորհրդարանական աշխատութեանց, պէտք է սպասել Խորհրդարանին լուծման, և ոչ թէ քաղաքական բարձր անձնաւորութեան մը փոփոխութեան։ Մ. Քէօրպէր գործէ պիտի քաշուի այն ատենը՝ երբ պիտի յոգնի վարելէ իր պաշտօնը՝ այնքան դժուար պայմաններու մէջ, և մինչեւ հիմա անիկա և ոչ մէկ տեղ բաղձանք յայտնած է հանդիստի ժամեր վայելելու։

Ասկէ զատ, ինչ բանի պիտի կրնար ծառայել նախարարապետը փոխելը։ Մ. Քէօրպէրէ առաջ կոմս Պատէնի և կոմս Թիւն գտնուած են, տարբեր առումներով, լուծելիներու հարցերուն առջեւ, և վերջապէս պարտաւորած են լքել իրենց պաշտօնը։ Եթէ Ֆրանց Եօզէֆ կայսրը կ'ուզէ յաջորդ մը ընտրել Մ. Քէօրպէրի, յարմար է որ ընտրէ նախարար մը, որ կամ բարեացակամ ըլլայ Զեխերուն, որ ատեն պիտի դատապարտուի պայքարելու աննուաճելի գերմաններուն հետ, և կամ նախարարապետ մը՝ բարեացակամ Գերմաններուն, որ ատեն ալ պիտի դատապարտուի պայքարելու աննուաճելի Զեխերուն հետ։

Բ-յց ասիկա խնդիր մըն է, որուն մէջէն չելլուիր. որովհետեւ պահէմ լեզուներու գործածման հարցը՝ այնպէս ինչպէս ներկայացուած է ան, չի կրնար ստանալ այն տեսակ լուծում մը՝ որ հաւասարապէս նպաստաւոր եղած ըլլայ երկու կողմերուն ալ։ Խորհրդարանին սէջ, կը պայքարին ձախակողմեանները, հասկացողութիւններու կուգան՝ որոնց կեանքը օր մը միայն կ'ըլլայ։ Այսպէս պէտք է որ բուռն միջոց մը ձեռք առնուի, կարելի ընելու համար լուծման մը յանգեցնել այս խնդիրները, և արդէն այս նպատակով խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցած են զանազան կուսակցութեանց պետերուն միջեւ, գլխաւորաբար Մ. Բասաքի հետ, որ Զեխերու «քլիւպ»ին պետն է։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ԲԱՐԻԶ, 20 Նոյեմ.— Եվմասցոյցի յանձնաժողովը արտաքին գործոց նախարար Մ. Տէլքասէն պահանջեց՝ հաղորդել Վուարոն զօրավարին տեղեկագիրը չինական գործերու վրայ։ Մ. Տէլքասէ պատասխանեց թէ իր քովը չէ եւ թէ ծովային պաշտօնարանը կը գտնուի։ Մ. Տէլքասէ չուզեց այդ տեղեկագիրը պահանջել ծովային նախարար Մ. Բէլլեթանէն։

—Մերակոյսը այսօր ընդունեց կրօնական միաբանութեանց յանձնաժողովը, որուն մեծամասնութիւնը նախարարութեան կուսակիցներէն կը բաղկանայ։

—Սերպիոյ դահլիճին փոփոխութեանը հակառակ, Սերպիոյ փոխառութեան բանակցութիւնները յաջողելու վրայ են։ Բարիզի սակարանին մէջ պաշտօնապէս պիտի ընդունուի։

ՀՌՈՄ.— Իտալիոյ Խորհրդարանը պիտի բացուի նոյեմ. 26 ին։

ՊԱՒԻԱ.— Ռէյտէն կը հեռագրեն թէ մեծ հրդեհ մը ծագեր է նոյն քաղաքին մէջ։ Տասնը հինգ հազար չէնքեր այրեր եւ երեք հարիւր հոգի մեռեր են։ Ռէյտ Պարկասասանի կիլան նահանգին կեդրոնն է կասպից ծովին մօտ եւ ունի 42.000 բնակիչ։ Մեռածներ ու բամպակի բազմաթիւ գործարաններ կային։ (Կ'երեւայ թէ այս լուրը արդէն հաղորդուած լուրն է, որ տակաւին նոր հասած ըլլալու է «Աժանս Նասիոնալ»ին գրասենեակը (Ծ. Խ.)։

ԼՕՈՒԻԹԸ-ՔԷՍԼ.— Գերմանիոյ կայսրը, Գերմանիոյ դեսպանին հետ, Տալմէնի (Սկովտիա) գնաց, Լորտ Ռոզպէրիի այցելութիւն տալու։

ՏԱԼՄԷՆԻ.— Վիլհէլմ կայսրը հոս ժամանեց եւ կայսրանին մէջ ընդունեցաւ Լորտ Ռոզպէրիի եւ. ուրիշ բարձրաստիճան անձնաւորութեանց կողմէ։ Ներկայ գտնուեցաւ Լորտ Ռոզպէրիի կողմէ տրուած սեղանին։ Վիլհէլմ Բ. «Հօէնձոլերն»ի մէջ երեք ժամ մնալէ ետքը, մեկնեցաւ, ժողովրդեան կողմէ խանդավառութեամբ ողջունուելով։

ՍԱԼԶՊՈՒՐԳ.— Սաքսոնիոյ գահաժառանգ իշխանը, Թագաւորի մօտ, Թոսքանայի Ֆերտինանտ արքունիքին իբրեւ հիւր, որսորդութիւն կատարած ատեն, ձախ սրունքը կոտրեցաւ։ Ընդհանուր վիճակը գոհացուցիչ է. տենդ ու ցաւ չունի։

ՊԷԼԿՐԱՏ.— Արքայական հրամանագիրով մը Սքուբլինայի նիստերը յետաձգուեցան մինչեւ յառաջիկայ յունուար 20։

—Սերպիոյ ներքին գործոց նախարար Մ. Թատորովիչ տեսակցութեան մը պատուն յայտարարեց թէ նոր դահլիճը պիտի պաշտպանէ իրաւունքները, բայց ատոնց կիրառման մասին գործուած զեղծումներուն նկատմամբ օրէնքին բոլոր խստութիւնները պիտի գործադրէ։ Ցարեց թէ նախարարութիւնը հիմակուան կուսակցութիւններէն միայն մէկին պիտի չյենու, այլ պիտի աշխատի իր չուրջը հաւաքել երկրաբեր բոլոր տարրերը։

ՊՐԻՒՍԷԼ.— Պէլճիքայի թագաւորը ընդունելով իրեն չնորհաւորական ուղերձ մը մասուցանելու պաշտօն ունեցող խորհրդարանական պատուիրակութիւնը, յայտարարեց թէ իր կեանքին մնացած մասն ալ, պիտի նուիրէ երկրին փրկութեանը եւ օրէնքներու պաշտպանութեանը։

ԼՈՆՏՈՆ.—Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցում մը եղաւ թէ Ճարոնի կամ Միջերկրականի տերութեան մը հետ դաշնակցութիւն մը կնքուած է։ Արտաքին գործոց խորհրդական Լորտ Բրանդրոն բաւ թէ այսպիսի հարցումի մը պատասխանելը հակառակ է հանրային շահերուն։

ՔՐԻԻԿԷՐԻ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

Տեղեկութիւն կը տրուի թէ Քրիւկէր նախագահին յիշատակները կազմելու համար Վեր. Տօքթ. Շվայթէր քանի մը շաբաթներ անցուցած է Ութրէխթի մէջ, նախագահին քով, մասնաւորապէս լուսաբանելու և լրացնելու համար յիշատակներուն զանազան անցքերը։ Յիշատակներուն մէջ կայ ցուցակ մը՝ որ տարիներ ցոյց կուտայ պաշտօնական վաւերաթուղթերէն ոմանց։ Քրիւկէրի ծնողքը Ի՛րման էին։ Քրիւկէր իր յիշատակներուն մէջ կը պատմէ իր յարաբերութիւնները Սէսիլ Ռոսայի հետ, երկրորդ նախագահութեան չրջանին։ Ռոսա ջանացած է սիրաշահիլ զինքը իր Բարեյոյզ ճամբորդութեան միջոցին։ Բրէթորիայի մէջ Ռոսա իրեն այցելութեան կուգար, և անա այն շահեկան խօսակցութիւնը, որ տեղի ունեցած է իրենց միջեւ։

Ս. ՌՕՏՍ.— Պէտք է միասին աշխատինք։ Կը կարծեմ թէ հանրագիտութիւնը նաւահանգիստի մը պէտք ունի։ Պէտք է որ Տըլկոան ունենք։

ՔՐԻԻԿԷՐ.— Բայց Տըլկոա Բորթուկալի կը պատկանի, և զայն չկարենանք։

Ս. ՌՕՏՍ.— Պէտք է առնենք զայն։

ՔՐԻԻԿԷՐ.— Չեմ կրնար ուրիշին ստացուածքը առնել։ Եթէ Բորթուկալ մերժէ ծախել այդ նաւահանգիստը, չպիտի ընդունիմ զայն, եթէ նոյն իսկ զայն ինձ տաք, որովհետեւ ապօրէն կերպով ձեռք ձգուած ստացուածք մը նզովուած կ'ըլլայ։

ՍԷԼԱՄԼԸԳ ՐԷՍՄԸ ԱԼԻՍԻ

Տիւնքի ճիմաա կիւնիւ Սէլամլըգ ռէսմը ալիսի Համիտիէ ճամիի չէրիֆինէ իճրա պուրուլմուշ տը։

ԹԷՊԼԻՂԱԹԸ ՐԷՍՄԻՅԵԷ

Տիւնքի ճիմաա կիւնիւ Սէլամլըգ ռէսմը ալիսիեէն սէնիր Հ. Սէնիլ հազրէթը Բատիշահի իւզէրինէ Ալմանիա սէֆիրը քէպիրի էսալէթլու Պարօն Մարշալ ֆոն Պիպերշթայն հազրէթլէրի, սուրթը դայրը ռէսմիյէտ հուզուրը չէվգէթմէվգիուրը հազրէթը թանտարիէ չէրէֆիրիսալէ նեմլի օլարագ, Ալմանիա էվվէլթը ֆէխիմէսինին մէգթեպ սէֆինէսի օլուզ պու քերրէ Տէրսաատէթէ կէլմիշ օլան «Շթայն» նամ սէֆինի զամանատրը խաքիրի Շանանէյէ թագտիմ էյլէմիշ տիր։

Ագչամը սէֆիրը միւշարիւէյէ պիր զիյաֆէթը Սէնիյէի ռէսմիյէ քէչեան պուրուլարագ, իչպու զիյաֆէթը Սէնիյէի Միւլիքանէտէ պիլճիմէյէ վէ սէֆարէթի մէգամիւրիյնի վէ օֆիցիէի մէզգիւրէ զապթանը վէ Մապէնը Հիմմաուանը Միւլիքանէ մէգամուրլարը հազրը պուլունմագ յէրէֆիլճէ միւպահի օյմուշլար տը։ Սէֆինէի մէզգիքրէտէ պուլունան պահրիյէ թէպէպէի տաթի տարէի Սէնիյէի մէզգիքրեաէ իհզար իսիրմիշ օլան տիկէր պիր սալնատա թատմ էյլէմիշլէր տիր։

ՆԵՐՔԻՆ

ԹՈՒՐԹԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ.— Վեհ. Սուլթանը չնորհաւորական հեռագիր մը ուղղեց Իտալիոյ Թագաւորին, մայր Թագուհիին ծննդեան տարեդարձին առթիւ։

ԿԱՑՍ. ՀՈԳԱՏՈՒԹԻՒՆ.— Վեհ. Սուլթանը իմանալով որ Պեսակի Խորհուրդին նախագահ Սայիտ փաշա քանի մը օրէ ի վեր հիւանդ է, բարեհաճեցաւ Իր սենեկապետին միջոցաւ նոր որպիսութիւնը հարցնել և Համիտիյէ հիւանդանոցին բժիշկներէն Շինասի և Ֆուատ պէյերուն հրամայել դարմանել Ն. Վսեմութիւնը։

—Ծովային նախարար Հասան փաշա տար է։

ԱՄՍԱԿԱՆ.—Վեհ. Սուլթանը կամայեց որ կառավարական բոլոր պաշտօնեաներուն մէջ մէկ ամսական աշխատանքի մը օրէն։

ՊԱՏՊԱՐԱՆ.—Վեհ. Սուլթանին հրամանով որբ և անոնք ազգ դաստիարակութեան համար հաստատուելիք պատսպարանին ուսուցիչները սկսած են ընտրուիլ։ Արհեստներու ուսուցիչները Մէքթէպի Սանայիի այս տարուան չրջանաւարտներէն պիտի ընտրուին։

ՄԱՌՍԱՑԻՆ ՆՈՐ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ Նոր պարտաթուղթերը հրապարակ հանուիլ սկսան։ Թուրքերէն թերթերը կ'ըսեն թէ գնողներուն թիւը յուսացուցիչ ելեւէջ ըլլալով, կը յուսացուի որ պարտաթուղթերուն թիւէն չատ աւելի պիտի ըլլան գնողները և տակաւ երմտական մեծ յաջողութիւն մը է։

—Բարիզէն ալ կը հեռագրեն։ 0ս/0-ի տոկոսաւոր նոր փոխառութիւնը որ հրապարակ հանուեցաւ մեծ յաջողութիւն գտաւ։ Բարիզի զանազան հաստատութեանց մէջ քանի մը պատուելի ստորագրուեցաւ։ Սակարանի մէջ տնոր իսկական գինէն 40 ֆր. աւելի տուող գնողներ կային»։

ՎԵՀ. ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ Մնեգեան տարեդարձին օրը կատարուեցաւ Միւիլ-

մի մէջ օդային կռվի հաստատութեան տացումը, և նոյն օրը բազմաթիւ տեղեր օդային կռվով լուսաւորուեցան։

ԻՆՉՊԷՍ ԵՐԷԿՈՒԱՆ պաշտօնական աղբիւրներէն երեւցաւ Եպարքոսական Ա. Քիկնապահ Գերիդ Ձէմալ փաշա արժանացած է Ականակու Մէճիտիէ պատուանշանին։

Ն. Վսեմութեան հաւատարմական նառաջարկութեանց փոխարէն տացած կոյս. այս բարձր գնահատումը բերկրութեամբ կը ծանուցանենք և աւելի բարձր պատուանշաններ և ատիճաններ կը մաղթենք Ն. Վսեմութեան։

ՊՈՒԼԿԱՐ ԽՌՈՎԱՐԱՐՆԵՐԸ.— «Բոլիթիկէ Քորէսբոնտէնց» անուն թերթը Պուլկար խռովարարներու պատերազմն մասին հրատարակած գրութեան մը մէջ կ'ըսէ թէ, ատոնց դրդումներով երեւան եկած ուազակները բոլորովին նուազուած և ցանուցիր եղած են, օսմ. զօրքերուն խիստ հետապնդումներուն չկրնալով դիմանալ. իսկ իրենց պետերն ալ ետքէն փախչելէ ետք սկսած են ամէն կողմէ արտաքսուիլ։ Ուստիա ալ որ միւս պիտանքով կը նայի այդ տեսակ անձերու, բացարձակապէս արգիլած է այդ տեսակ մարդոց իր երկիրը ոտք կոխել։

—«Տէյա» իր վերջին թիւին մէջ կը գրէ թէ Սելանիկի սահմանագլուխին վրայ ծագած ուազակային ապստամբութիւնները բոլորովին դադրած են և ուազակապետները հրապարակին քաշուելով սկսած են մուրալ և ապրելու համար խարեբայութեամբ անդին ապրիլն դրամ շորթելու կ'աշխատին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ.— «Տէյլի Քրանիքլ» գերման թերթը կ'ըսէ թէ Անատոլուի և Արեւելեան երկաթուղիներու ընկերութեանց միացման մասին Տէյլէ Պանքի անօրէն Մ. Կուիներ, իր Պոլիս գտնուած միջոցին, բանակցութիւններ կատարած է Արեւելեան երկաթուղիի ընկերութեան ընդարձակման հետ։

Արեւելեան երկաթուղիները ծիւրիսի պանքային սեպհականութիւնն է թէեւ, սակայն Տէյլէ Պանք անոր 100 հազար պարտաթուղթերէն 88 հազարին տէր ըլլալով, խնդիրը կը կարծուի թէ դիւրանայ։ Այս ծրագրին մասին կը կազմէ նաև Պոլսոյ քարտիներուն միացման խնդիրը։

ՔՕԼԵՐԱ.— Պաղեստինի քօլերային առաջը առնելու համար առողջապահական քննիչ նշանակուած Պանքովսքի փաշա և իր հետեւորդները Պոլսէն եկին մեկնեցան։

—Թիֆլիսի մէջ նոյ. 6ին 26 դէպք և 11 մահ։ Կազայի և Լիտայի մէջ ոչինչ։

Նոյմ. 4—5ին Հէպրոնի մէջ 3 դէպք և 22 մահ. Պէյթ-Ճէպրինի մէջ մէկ դէպք։

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՄԻՏԱԼՆԵՐԸ.— Գրած էինք թէ, վերջերս Ապուքիրի մէջ գտնուած չորս միտալներ, հնագիտական տարկաներու վաճառական Միհրան Սվաճեան էֆ.ի կողմէ Պերլինի Թանգարանին ծախուած է 115,000 ֆրանկ. ոսկիի։ Այս անհաւատալի գինի մասին չատեր զարմացած էին. թերին լուսաբանութիւնը նոյն ինքն Սվաճեան էֆ. կուտայ, հետեւեալ բացատրութիւնով։

«Իրաւ է որ ապուքիրի պեղումներէն գտնուած է չորս չքեղ և ոսկի միտալներ որոնք Հռովմի Քարաքու

ԱՄԲԱՐԻՇՏ ԿԻՆԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ Է ՊԱՏԺԵԼ

Այս ամենակարեւոր հարցումին պատասխանելէ առաջ, քանի մը ընդհանուր գաղափարներ յայտնենք կնոջ վրայ։ Կ'ըսեն թէ կինը այր մարդէն սաստիկ է։ Անդամալնութիւնը՝ ցուցնելով թէ կնոջ ուղեղին ծաւալը մարդուն ուղեղինէն պզտիկ է, մեզի կը տրվեցնէ որ կինը ընդունակ չէ այն միեւնոյն իմացական զարգացումին՝ զոր ունի մարդը. որովհետեւ, ո՛չ տպագրութիւնը, ո՛չ ելեւքարականութիւնը, ո՛չ կարի մեքենան և ոչ ուրիշ մեծ գիւտ մը կրնանք վերագրել կնոջ։ (¹) Բայց, եթէ ճշմարիտ է որ ըմբիշներու դիդերները աւելի զարգացած են, քան նոսուկ կեանք մը ունեցողներուն, եթէ ճշմարիտ է որ 19դ դարու Բարիզցիներուն ուղեղը՝ 12դ դարու Բարիզցիներուն ուղեղէն աւելի զարգացած է (Պրոքա), ինչո՞ւ համար չընդունիլ այն տարբերութիւնը՝ որ կայ այր մարդուն ուղեղին և կնկան ուղեղին միջեւ, որ անգործութեան մէջ է, և որուն դատապարտած ենք այս խեղճ արարածը՝ այնքան դարերու միջոցին։ Ինչո՞ւ կնոջ ներկայ վիճակը չնկատել իբր մարդուն գործը։ Եթէ արդարեւ այր մարդը, այս անձնասէ՛ր էակը, կինէն գեր ի վեր է, ինչո՞ւ համար այս վերջինին քայլերը չէ առաջնորդած դէպ ի սերը և ճշմարտութիւնը։ Ինչո՞ւ համար զանիկա փակած է մթին խորշերու մէջ՝ անոր չնչել չալու համար այն օդը՝ զոր մարդը կը ծծէ։ Ինչո՞ւ համար վերջապէս չէ կանացած ուսումնասիրել այս խե՛ղճ արարածը որ մի՛չև յանգապարտ եղած է, որովհետեւ կին կը կոչուի։

Երբ կինը կը քննենք անդամալընոյնէն և հոգեբանորէն, կը տեսնենք որ իր ուղեղը իր գործարաններուն գերին է հաղար անգամ (²)։ Կը տեսնենք թէ իր ջղային դրութիւնը այնչափ զգայուն է, իր կամքը այնչափ անհաստատ է որ կրնանք ըսել թէ անկամք կիներ կան։ «Գերին կամք չունի, կ'ըսէ Արիսթոտ, տղան ունի՝ բայց անկատար, կինը ունի՝ բայց տկար։» Մի միայն դասարակութիւնո՛ւմն է որ կամք կուտան կնոջ, և անոր մէջ կը ծնցնեն ամբիծածութիւն ու զգացում։ Դասարակութիւնը ամէն բան է։ Զեմ ուրանար որ բացառաբար կան կիներ որոնք բնապես չար են, բայց ընդհանրապէս դասարակութեամբ է որ մենք բարոյական էակներու կարգը կը բաժնենանք։ Կենդանին աւելի՛ ընկերական է և անոր ուղեղը աւելի զարգացած՝ եթէ իր դասարակութիւնը աւելի խնամած է. աւելի բարոյական է և աւելի լաւ կը հասկնայ այն մեծ բառը՝ զոր պարագ կը կոչեն, եթէ աւելի կը հպասակի անոր։ Բանի՛, կ'ազդակէ պա՛տաց. հրաչալի՛ մտածում՝ որուն առնչեւ կը լռեն բոլոր ցանկութիւնները՝ որ այնչափ ագահ էին իրենց թաքուն եղած ատեն։» Վայրենիին համար չկայ իրաւունք, չկայ պարագ։

Արդո՞ւ ըսուիլ թէ յառաջդիմութեան այս դարուն մէջ կնոջ տուած են և կամ կուտան տակաւին բարոյական, իմացական և մարմնական դասարակութիւն, այնպէս՝ ինչպէս որ պէտք էր։ Կրնա՞ ըսուիլ թէ կինը այնպէս է՝ ինչպէս որ պէտք էր ըլլալ։

Կինը կը մեղանչէ՝

1. Երբ չատ գէշ կրթուած է.
2. Երբ բնապես չար է.
3. Երբ ամուսնէն ապականուած՝ կամ թշնառութեան ձգուած է.
4. Երբ հիւանդ է։

Երբ կինը հիւանդ է կամ եթէ բնապես չար է, տակաւ ոչ իրմէն է և ոչ ալ իր ամուսնէն. բայց եթէ կինը չատ գէշ կրթուած կամ իր ամուսնէն ապականուած է՝ կինէն աւելի պէտք է մարդը պատժել (³)։

Եւ ինչ է այն դասարակութիւնը զոր կուտանք կնոջ, բայց ի կեղծաւորութենէ, ստախօսութենէ և պչրութենէ։ Եւ եթէ այր մարդը չէ, ո՛վ է ուրեմն որ այս դասարակութիւնը կուտայ։ Անցնինք նոր աշխարհին, Գալլիպոսի երկրին՝ որ տէրն է այն հին աշխարհին՝ զոր Եւրոպա կ'անուանեն։

Մանենք Լօվէլի, Մասաչուսէթի դորձարաններուն մէջ՝ ուր կ'աշխատին ինը հազարէ աւելի գործաւորուհիներ՝ որ հեռուէն եկած են։ Դեռատի աղջիկները մինակ կը բնակին Լօվէլի մէջ՝ հասարակութեան և բարոյականութեան ուղղամիտ պահպանութեան տակ, որոնք խղճամիտ խնամքով մը կը հսկեն անոնց վրայ։ Այս բազմաթիւ աղատ պարմանիներու դասերուն մէջ տակաւին ապօրէն ծնունդ մը չէ տեսնուած։

Լուսաւորեցէք կինը առողջ սկզբունքներով. ներշնչեցէք անոր աշխատութեան սէրը և պատիւը, ու այնչափ ամբարիշտ կիներ չպիտի ունենաք։ Բայց որչափ որ մարդը չպիտի զիջանի բարձրացնելու համար կինը՝ այս կինը պիտի ըլլայ յանախ մեր գերին, յանախ մեր ղոնը։ Որչափ ատեն որ օրէնքները քիչ մը աւելի ծանր չպիտի ըլլան այր մարդուն համար՝ այս անձնասէր արարածը միշտ պիտի սխալի, կարծելով թէ իրաւունք ունի։

Ո՞վ պիտի խռովէ հանդարտութիւնը այս խե՛ղճ գործաւորուհիին՝ որ կ'աշխատի քնաբեկ պլպլացող կոնեղի մը լոյսին առջեւ, չահելու համար իր և իր անդամալոյծ հօր հացը։ Ո՞վ կը վրդովէ հանդարտութիւնը այս ընտանեկան օճախին՝ ուրկէ միայն սէր և անձնուիրութիւն կ'արտարուրէ։ Ո՞վ տեսնելով իր ամբարիշտ կինը, զանիկա դիտեց և անցաւ», ինչպէս ըսաւ իմաստուն բանաստեղծը։ Պէտք է բուժել զանիկա, և զանի բուժելու համար ոչ թէ կնոջ այլ այր մարդուն քով պէտք է փնտռել դարմանները։ Տգիտութիւնը, խեղճութիւնը և չարչի զարդարանքը. ահաւասիկ երեք աղբիւրները, կնոջ ապականումին անսպառ աղբիւրները։ Լուսաւորեցէք կինը, բայց ոչ վէպերով և Թատրոնով՝ այլ լաւագոյն մարդերու ուսուցումովը, խնամած բարոյականութիւնով մը։

«Բարոյագիտութիւնը, կ'ըսէ Մ. Լավլէյ, պէտք է աւանդուի աշխարհական ուսուցիչէ, բայց՝ ինչպէս որ է Նէերլանտի և Միացեալ-Նահանգներու մէջ, պէտք չէ Թութակարար սորվեցընել «ֆորմիւլէն» մը կամ բարոյագիտութեան սկզբունք մը։ Պէտք եղածը Աստուած պաշտպանող մեծ գաղափարներն են, պարագը, գթութիւնը, եղբայրութիւնը, մարդերը, մարդկութիւնը և մարդկային արժանապատուութիւնը ուսուցիչին սիրտն ալ պէտք է ներուն սիրտն կ'անցնին ամբողջ ուսուցումովը, պատմութիւններով, օրինակներով, և։ Ասիկա ուսուցումն ամենէն դժուար մասն է. այս մասին մասնաւանդ պէտք է պատասխանատու դասարարները։» Զգուշացեք այն արարածներէ՝ որ կեղծաւորութեան ու սուտ քրիստոնէութեան զգեստին տակ՝ ամենէն ազնիւ զգացումները կը մարեն և կը ստորնացնեն մարդը՝ որ բարձրանալու համար ստեղծուած է։ Կիները մարքիզուհիներ կամ տօքթորներ մի ընէք, բարի մայրեր ըրէք զանոնք։

Et les femmes docteurs ne sont point de mon goût,
Je consens qu'une femme ait des clartés de tout.

Լաւ մայր մը լաւ տոքթորի մը չափ արժէք ունի։ Տղան մինչեւ եօթը տարեկան բոլորովին իր մօրը գործն է։ Այս տարիքին մէջն է որ անառակութիւնը կը պատրաստուի, և որովհետեւ առաջին դասարակութիւնը, մանկութեան դասարակութիւնը, մեծ ազդեցութիւն մը ունի մարդուն կնանքին վրայ, կրնայ ըսուիլ որ կինը կը ստեղծէ ընկերութիւնը և իրաւունքներ ունի անոր վրայ։ Եւրոպական արդի օրէնսդիրները՝ աղէկ մը ուսումնասիրելէ ետք մարդը՝ որուն վիճակուած էին օրէնքները, բան մը չունի որ պատժին նպատակը պէտք է ըլլայ յանցաւորին բարոյականութիւնը, և անոնք ոճրագործները կը նկատեն իբրեւ դժբաղդներ՝ զորս պէտք է ուղղել՝ եթէ կրնան։ Այսպէս, կինը, եթէ կրնայ և եթէ կ'ուզէ, կրնայ նաւազեցնել ոճիրներու թիւը, իր աղաքը լաւ կերթեցնելով։ «Այր մարդերը օրէնքները կը չինեն, մայրերը՝ բարքերը» (Ֆոնպրուս)։ Ո՛չ բանաւորով և ո՛չ ալ կախաղանով է որ կրնան նուազեցնել ոճիրներու թիւը, այլ միայն աշխատութիւնով և դասարարութիւնով։ Ընկերութիւնը կը պատրաստէ ոճիրը, և յանցաւորը՝ զանիկա գործադրող գործիքն է (Բէքրլէ)։ Լաւ կրթուած ընկերութիւն մը նուազ ոճիրներ պիտի պատրաստէ։ Դասարարութիւնը մե՛ծ բառ. գրենք այս բառը բոլոր տուներու դուռերուն վրայ, դպրոցներու և բանտերու դուռերուն վրայ։ Անո՛վ է որ մեր սիրտը ամենէն ազնիւ զգացումներու վառարանը՝ կ'ըլլայ, անո՛վ է, միայն անով՝ որ մարդ կրցած է հեռանալ իր նախահայրերէն։ Եթէ մարդկութեան պատմութեան վրայ մեր ունեցած քանի մը էջերը կարդանք հոն կը տեսնենք որ մարդը, ինչպէս որ է, ինչպէս որ կը գործէ. մարմինով կամ միաքով, բնութեան մէկ զաւակն է, և թէ իր յատկութիւնները, իր ոյժերը և իր կարողութիւնները իրեն ձրիապէս չեն եկած վերէն, այլ դժուարութիւնով ստացած են զանոնք, զգայութիւններու, փորձառութեան, ստիճանական զարգացումի և մառանգութեան ու դասարարութեան անձնական ստացումներու միջոցաւ, բայց մարդկային ծանօթութիւններու այս մեծ ոստանին մէջ կինը ունեցած է իր բաժինը։ Ո՛չ, այլ՝ միշտ տգէտ, միշտ դատապարտուած՝ ունենալու ոչքեր՝ որոնք չեն տեսներ, ականջներ՝ որ չեն լսեր, ան միշտ դատապարտուած է զբաղելու իր և իր զաւակին մարմնովը։ «Կա՛մ կինը սահմանուած չէ մարդուն ընկերը ըլլալու համար, կ'ըսէ Քուէյէն, և կամ՝ անիրաւ, անհեթեթ հակասութիւն մը է անոր չը տալ այն ծանօթութիւնները՝ որ զանոնք մտային յարաբերութեան մէջ կը դնեն անոր հետ՝ որուն ճակատագրին պէտք է մասնակից ըլլայ, որուն աշխատութիւնները գէթ պէտք է հասկընայ և զգայ մաքառումները ու տանջանքները՝ անոնց բերը թեթեւացընելու համար։»

Ուրեմն կինը սահմանուած է հաճոյանալու, հնազանդելու և որդեծնելու համար միայն։ (⁴) Բայց տակաւին անիկա սահմանուած է խօսելու, եթէ զանիկա չի դասարարկենք, որովհետեւ ան ժառանգական խաբէութիւն ունի, և սակայն՝

«Իր արիւնը մեր արիւնն է, մենք ան ենք՝ ինչ որ է ան. տղանե՛ր, իր արիւնը՝ կ'ընդունինք իր կաթին հետ։»

Ճշմարտութիւնը ընենք, կնոջ մէջ մենք միայն չողոքորթութիւնը տեսած ենք. անտեսած ենք այն դերը՝ զոր կը խաղայ ան ընկերութեան մէջ. պէտք է որ կինը սորվի խորհիլ և աշխատիլ և մարդ չի խորհիր՝ խորհիլ սորվելէ առաջ։ (⁵) Ինչ է, կ'աղաղակէ Ֆուռիէ

(⁴) Կինը՝ կ'ըսէ Ռուսօ, մասնաւորապէս սահմանուած է մարդուն հաճոյանալու համար։ Եթէ այր մարդը պէտք է անոր հաճելի ըլլայ, ասիկա նուազ ուղղակի պէտք մըն է. ան միայն անով հաճելի է՝ որովհետեւ զօրաւոր է։ Այս խօսքերը անշուշտ Ռուսոյի ուղեղին մէկ վիժումն են և դժբաղդաբար այսպէս չատ ըրած է ան։

(⁵) «Դառնապէս կը գանգատին, կ'ըսէ Ֆիմպրրուս, թէ զանազան ճարտարարուեստներու մէջ գործածուած կիները այր մարդերէն չատ աւելի նազ վարձք կ'առնեն։ Բարիզ, մարդուն համար միջին 4.51, 5, կնոջ համար 2,41։ Ինչո՞ւ. անոր համար որ կինը զուրկ է մասնաւոր կրթութենէ։ Բայց Մ. Մ. Ռիքքրոքէմ ժողովրդային ուսուցման տարաբերութիւնը լա՛ւ ցուցուցած է։ «Դասարարութիւնը աւելի՛ արագորէն կ'ընէ աշխատութիւնը։ Եթէ այսօր Միացեալ Նահանգներու մէջ հնձուած ամբողջ ցորենը պէտք ըլլար նախնական ժամանակներու կերպովը ծեծել և ալիւր չինել, երկրին ժողովուրդը հագիւ պիտի բաւէր ատոր։ Շնորհիւ մեքենաներու, աշխատողներու պզտիկ խումբ մը կը կատարէ այս գործը. իմացականութեան վարած աշխատութիւն է որ կը չինէ մեր տունները, մեր կամուրջները, մեր երկաթուղիները և մեր նաւերը, որ կը չինէ մեր ժամացոյցները, մեր դաշնակները, մեր մամուլները, մէկ խօսքով կը ստեղծէ քաղաքակրթութիւնը։ Դասարարութիւնը կը բարձրացնէ աշխատողը։ Երբ այն այնպէս սորված ու այնպէս դասարարուած ըլլայ ինչդէս այն կարգերը՝ որոնք ձեռքով չեն գործեր, միեւնոյն հաճեմատութիւնով գործ պիտի տեսնէ։ Կինկինատոս հերկելով իր դաշտը, Ֆրանքլին՝ չարադրելով տպարանի մը մէջ, Հ. Միլլէր՝ քարեր կտրելով քարհանքի մը մէջ, ոչ մէկը ստորին եղած չեղաւ, գէթ անոնց աչքին՝ որոնց արժանիքը յարգ մը ունի։

«Կրթութիւնը՝ աշխատութիւնը զրաւելի չէներ, այլ անիկա կը մղէ մարդը մեքենայով աւարտել աշխատութեան այն մասը՝ ուր ոյժ պէտք է»։

Կ'ըսեն. բայց եթէ ամէն մարդ կրթուած ըլլայ, ո՞վ պիտի աշխատի։ Պատասխանը չատ դիւրին է. ամէն մարդ. միայն աշխատութիւններու մեծ մասը պիտի կատարուին բնութեան ուժերով՝ որոնք կը կառավարուին մարդկային միաքէն, և ոչ թէ մարդկութեան մկանային ուժերովը։

Կրթութիւնը կ'առաջնորդէ բարեկեցութեան. որովհետեւ գիտութիւնը զօրաւոր է, և զօրութիւնը կը ծաղկեցնէ հարստութիւնը։

Կրթութիւնը կ'աւելցնէ մեր վայելքները, մեր երջանկութիւնը։ Տգէտ մարդը կը ճանչնայ միայն մարմնի կոչա վայելքները, վաղանցիկ հաճոյքներ, փոխարինուած՝ պէտքովը, որ տանջանք մըն է։ Լուսաւորուած մարդը կը վայելէ բնութեան, արուեստներու, բանաստեղծութեան, երաժշտութեան նմաններու հետ եղած իմացական չփումին, բարձր զգացումներու փոխանակումին գեղեցկութիւնները. տեսական հաճոյքներ։

Կնոջ գոյութիւնը, Ասոնք կ'ապրին միայն զրկումներով, նոյն իսկ ճարտարագործութեան մէջ՝ ուր մարդը ամէն բանի տիրապետած է, մինչեւ կարելու և գրիչի մանրակրկիտ զբաղումները. մինչ կը տեսնենք կիներ որ դաշտի անտանելի աշխատութիւններու կը վարժուին։

Գոյութեկղական չէ՝ տեսնել երեսուն տարեկան ըմբիշներ՝ որ կկուզ կը նստին գրասենեակի մը առջեւ և թաղուկներով կը փոխադրեն սուրճի թաս մը, իբրեւ թէ պակէին աղաներ՝ գրասենեակներու տնտեսութեան պզտիկ զբաղումներովը զբաղելու համար։ Որոնք են ուրեմն անբաղդ կիներու ապրուստի միջոցները։ Բոքը (էօրքէ) կամ աւելի իրենց հրապոյրները... եթէ ունին։ Այո՛, աւելի կամ նուազ քաղաքկուած պոռնկութիւնը։ Ահա անոնց եկամուտի միակ աղբիւրը որուն գոյութիւնը կ'ուրանայ փիլիսոփայութիւնը՝ անոնց վրայ. ահաւասիկ այն գձուռ բաղդը, որու կ'ենթարկէ զանոնք այս քաղաքակրթութիւնը և այս ամուսնական դրութիւնը՝ որուն վրայ յարձակիլ նոյն իսկ երբեք չեն խորհած անոնք... Արդարութեան ստուեր մը իսկ կը տեսնուի՞ կիներու վիճակած բաղդին վրայ։ Դեռատի աղջիկը ծախու դրուած ապրանք մը չէ՞ որուն ստացումը և առանձնաշնորհուած յատկութիւնը վաճառել կուզեն։ Հաւասարութիւնը՝ զոր կինը կուտայ ամուսնական կապին համար, հեգնական չէ՞, և ստիպուած բռնութիւնովը նախապաշարումներու՝ որ իր իր տղայութենէն ի վեր կը չրջապատեն զինքը։ Կնոջական իրաւունքներու խնդիրներուն վրայ մեր հասատատական կարծիքը այնչափ աւելի յառաջացած է քան այն խոշոր դարերը, ուր Մասսոնի ժողով մը ճշմարիտ ժողով վանտալներու, խորհրդակցի թէ կիները հոգի մը ունէ՞ին։

Անօգուտ կը համայնենք ասկէ աւելի պնդել կնոջ համար լաւ դասարարութեան մը անհրաժեշտութեան վրայ։ Չենք կրնար իրաւունք չտալ հատորներ գրելով. չատ անգամ երկու խօսք, երկու խօսք միայն, կը բաւեն դարձի բերելու համար ամէնէն դժուարահաւանը, ամէնէն յամառը։

Քանի մը խօսքերով տեսնենք հիմա թէ դարերը ինչպէս նկատած են ամբարիշտ կիներ։ Մարդ միշտ ծանր գըանուած է հանդէպ ամբարիշտ կնոջ, և խիստ ներողամիտ՝ անոր կամակիցներուն հետ։ Աթենական օրէնքը քաղաքական ոստիճանադրկումի կ'ենթարկէր այն ներողամիտ ամուսինը՝ որ կ'ուզէր ծանկել իր կնոջ ընութիւնը և ան՝ որ անոր վրայ կը հասնէր իր յանցակիցին հետ եղած ատենը, ո՛չ միայն կրնար զանիկա պատժել հարուածով, այլ դիտմամբ հաւաքել վկաներ և անոնց ներկայութեանը զանիկա մեռցնել։

Հռոմի մէջ, կասկածելի կինը ընտանեկան դատարանին առջեւ կը բերուէր և կը դատուէր նոյն իսկ ծնողքէն. cognati necanto citi volent, կ'ըսէ Տասերկու տախտակներու աւարկը։ Ջրէնքը։ «Թող ծնողքները մեռցնեն ինչպէս որ կ'ուզեն»։ Եւ յաջորդ օրը բան մը չէր ըսուեր ժողովուրդին այս խաւարային ողբերգութեան վրայ. այլեւս կնոջ բացակայութիւնը կը տեսնուէր միայն։

Կեղտերուն մէջ, երբ ամուսին մը մտածէր թէ իր կինէն ծնած տղան իրմէն չէր, նորածինը կը դնէր տախտակի մը վրայ և զանի կը նետէր Հռենոս։ Եթէ տղան ընկղմէր կինը պէտք էր մեռնի։ Որորանը կը ծածանէր, մայրը կը սպասէր, Հռենոս կը վճռէր. Ո՞վ է որ առաջին անգամ ինքզինքը կարծած է սահմանուած ըլլալ Աստուծոյ դէմքին պէս։ Աստուած որչափ որգեղ պիտի ըլլար, եթէ մեր դէմքն ունենար։ «Մահ, այս էր աղաղակը, կ'ըսէ ակադեմական Լէկուվէ։ զոր կ'արձակէին բոլոր օրէնսդիրները այն դըժբաղդ յանցաւորին դէմ, որ խարազանի հարուածներով վռնտուած է ամուսնական յարկէն և հալածուած, բոլորովին մերկ, գիւղաքաղաքներու մէջէն, ուրիշներու քով։ Հրապարակին մէջտեղը բարձրացած քարի մը վրայ դրուելով միւսներուն հետ, և էլի մը վրայ պտտցուելով ամբողջ քաղաքը, նէ կը լսէր ամէն կողմէ նզովքներ և արիւնի խօսքեր բարձրանալը իր դէմ, յանցանքի մը համար՝ զոր օրէնքը հաշիւ կ'արգիլէ իր ամուսինին։ Ինչ դժբաղդութիւն, որ Եւրոպական ազգերու Պատժական օրինագիրքին 324 յօդուածը.

«Անդատապարտելի է այն ոճիրը՝ զոր կը գործէ այրը իր ամուսինին կամ անոր յանցակիցին վրայ, այն վայրկեանին՝ ուր անոնց վրայ կը հասնի յանցանքը գործած ատենին՝ հատարակացման մէջ։» Ցառաջանանք և կարդանք 337 յօդուածը։

«Ամբարիշտ ճանչցուած կինը երեք ամսուան կամ ադ առպլել երկու տարուան բանտարկութեան պիտի ենթարկուի։»

Ինչպէս արդէն ըսինք, օրէնքները չեն որ կը բարոյականացնեն աշխարհը, այլ կրթութիւնը և աշխատութիւնը։ Մարդասպանը կը սպանէ և գողը կը գողնայ, երբ գիտնան թէ օրէնքը զանի կը պաշպանէ։ Այսպէս պատժական եւրոպական օրինագիրքին 324 յօդուածը, կը ներէ ոճրագործին, որովհետեւ ան որ մտադրութիւն չպիտի ունենար մեռցնելու իր կինը, կը մեռցնէ զանիկա օրէնքէն դրդուած. այս յօդուածը պէտք է ուշադրութեանը առարկայ դառնայ օրէնսգէտներուն։

Զգենք պատժական Օրինագիրքը և ասենք որ տրամաբանական օրինագիրքը։ Ինչ պէտք է ընէ խաբուած ամուսինը՝ կամ աւելի լաւը ըսելու համար ան՝ որ իր ամուսինին վրայ կը հասնի յանցանքը գործած ատեն։

Ոան մը չենք կրնար ըսել այս խե՛ղճ դժբաղդին վարմունքին վրայ. անիկա կախուած ունի.

Ամուսինին դարատարակութենէն։ (⁶)

Այն գաղափարէն՝ զոր ունի ան ամբարիշտ կնոջ վրայ. (⁷)

Մթնոլորտին ճնշումէն. (⁸)

Այս պատճառով է որ մէկը կը մեռցընէ իր ամուսինը, ուրիշ մը զանիկա հանդարտիկ կ'առաջնորդէ իր ծնողքին ոոցը, և երրորդ մը զանիկա նշանակ կ'ընէ սիւնի մը կապած, ինչպէս մէկը բրած է Իզմիրի մէջ, վերջապէս կայ ամբարիշտներու պզտիկ խումբ մը՝ որ կը նմանին kabbabichներու, guardano e passano։ Անշուշտ այս ամուսինները կենդանական փիլիսոփայութեան մեծ դեղաչափով (dose) մը չինուած են։

Ահաւասիկ ինչ կը կարծենք որ պէտք է ընել աւելի ճշդօրէն և աւելի՛ մարդկօրէն այս տագնապալի պարագային մէջ։ Եթէ ամուսինը աղաքներ ունի, այդ խեղճ արարածներուն սիրոյն համար, պէտք չէ՛ բան մը ըսել, պէտք չէ՛ բան մը ընել. պէտք է զինքը խաբող կնոջ մէջ տեսնէ մայր մը՝ որուն յանցանքները իր զաւակներուն վրայ կ'իյնան. բայց պէտք չէ այլ ևս զանիկա նկատել իբրեւ իր ամուսինը. այս կինը պէտք է օտարական մնայ իրեն, բայց նաեւ մայրը՝ իր զաւակներուն։ Բայց եթէ թշուառուհին անուղղայ է պէտք է ամուսնալուծութիւն։

Եթէ ընդհակառակը խաբուած այրը աղաքներ չունի, պէտք է որ իր կինը առաջնորդէ իր ծնողքին քով, և եթէ չունի՝ թո՛ղ տայ որպէս զի ուր որ կ'ուզէ երթայ։ Բայց ոչ մէկ պարագայի մէջ և ոչ մէկ պատճառով այրը իրաւունք ունի մեռցնելու իր կինը. պէտք է զանիկա թողուլ որ տարբ այս կրկնծածի կեանքը անձնագին և տառապալից։ Ահաւասիկ իր ամենէն մեծ դատապարտութիւնը։(⁹) Ամբարիշտ կինը զրկելով իր կեանքէն՝ մեծ ծառայութիւն մը կ'ընէք իրեն. թողէ՛ք որ պարի, տա՛ք իր մարը։ Ուրեմն համամիտ չենք Տիմա որդիի հետ՝ որ իր l'homme-femme գործին մէջ այսպէս կը բացատրէ ինքզինքը։

«Եւ հիմա, կ'ըսէ ան, եթէ հակառակ զգուշութիւններուդ, տեղեկութիւններուդ, առաքինութեանդ, համբերութեանդ ու գեղեցկութեանդ, խաբուած ես եթէ երեւոյթներէ և խարդախութիւններէ, եթէ կեանքիդ միացուցած ես քեզի անարժան արարած մը, եթէ ի զուր զանիկա իտալ ամուսինը ընել փորձելէ ետք, չես կրցած զանի ազատել իր մայրութիւնովը, իր սեռին այս երկրային փրկութիւնովը, եթէ չուզելով այլ ևս քեզի մտիկ ընել, ո՛չ իբր ամուսին, ո՛չ իբր հայր, ո՛չ իբր բարեկամ, ո՛չ իբր տեր, ո՛չ միայն կը լքէ տղաքներդ այլև կ'երթայ առաջին եկողին հետ ուրիշներ ալ ծնելու, որոնք պիտի չարուհանին իր անիծուած ցեղը՝ երկրին վրայ, ես թէ ոչինչ կրնայ արդիւնք զանի իր մարմնին հետ անունդ ալ պոռնկութեան տանելու, եթէ ան քեզ կը սամանաւորէ քու մարդկային ոգեւորութեանդ մէջ, եթէ անիկա քո՛ղ կը կեցնէ ստատուածային գործունէութեանդ մէջ, եթէ օրէնքը՝ որ կապելու իրաւունքը իրեն տուած է, իրեն արդիւնք է լուծել զանի և ինքզինքը անկարող կը հռչակէ, քու Տիրոջդ անունովը ինքզինքդ անձնապէս հռչակէ՝ դատարանը և գործադրիչը այս արարածին։ Ասիկա կինը չէ, նոյն իսկ կին մըն ալ չէ, ասիկա աստուածային յղացման մէջ չէ. պարզապէս անասուն է. հիւսիսի երկրին կէնոնն է (էգ կապիկ մը), կայէի էգն է, մեռցուր զանիչ։

Եւ ինչ իրաւունքով Պ. Տիւմա Որդի կու տայ այս խրատը։ Ոչ ոք իրաւունք ունի իր կնոջը կեանքը մարելու, որպէս զի կին մը Պ. Տիւմա Որդիի ըսածին պէս վարուի, պէտք է ամբարիշտ ծնած ըլլայ, և այն ատեն կարծեմ թէ մեծ վիպասանին որդին աւելի իրաւունք պիտի ունենար ուղղելու օրէնսդիրներուն՝ քան կախաղանին կամ սուրին։ Բայց թերեւս պիտի ըսուի ինծի։ դուք կ'ուզէք զգաստիչ տալ ներ, և անձնիշխանութիւնը բանի մը տեղ չէ՞ք դներ։ Աստուա՛ծ իմ. այս անձնիշխանութիւն մեծ բառը որ կը ղողորթէ մէկ քանիները և կը ծաղրէ ուրիշները, քամելէօնի պէս է, այս կենդանին նման այնչափ դոյն կը փոխէ։ Եզրակացութիւն.

Լուսաւորեցէ՛ք կիները և նոր գարու մը արշալոյսը պիտի բացուի։

ՏՕՔԹ. Զ. ՁԻՆՅՈ

Թարգ. Ա. Ե. ՊԱՀՊԱՀԵԱՆ

(¹) Արդէն ցուցուած է որ ուղեղին ծաւալը մեծ ազդեցութիւն մը ունի իմացական զարգացումին վրայ և այս գործարանին աշխատութիւնը՝ անոր ծանրութիւնը կ'աւելցնէ։ Բիքօք և Կէյսթ ապացուցած են որ կնոյ ուղեղը այր մարդունէն 6 ունկի թեթեւ է։

(²) Արգանդի և սերմնարանի քանի մը հիւանդութիւնները այնպէս կ'ազդեն ջղային դրութեան վրայ որ, կրնայ ըսուիլ թէ սաիկա չատ անգամ կը հնազանդի արգանդային քանի մը ջղային թելիկներու քմահաճոյքին։

(³) Եւ կնոջ պատժուիլը իբր նպատակ ունի ոչ միայն իր բարոյականացումը՝ այլ և ուրիշ կիներունն ալ։

(⁴) Կինը՝ կ'ըսէ Ռուսօ, մասնաւորապէս սահմանուած է մարդուն հաճոյանալու համար։ Եթէ այր մարդը պէտք է անոր հաճելի ըլլայ, ասիկա նուազ ուղղակի պէտք մըն է. ան միայն անով հաճելի է՝ որովհետեւ զօրաւոր է։ Այս խօսքերը անշուշտ Ռուսոյի ուղեղին մէկ վիժումն են և դժբաղդաբար այսպէս չատ ըրած է ան։

(⁵) «Դառնապէս կը գանգատին, կ'ըսէ Ֆիմպրրուս, թէ զանազան ճարտարարուեստներու մէջ գործածուած կիները այր մարդերէն չատ աւելի նազ վարձք կ'առնեն։ Բարիզ, մարդուն համար միջին 4.51, 5, կնոյ համար 2,41։ Ինչո՞ւ. անոր համար որ կինը զուրկ է մասնաւոր կրթութենէ։ Բայց Մ. Մ. Ռիքքրոքէմ ժողովրդային ուսուցման տարաբերութիւնը լա՛ւ ցուցուցած է։ «Դասարարութիւնը աւելի՛ արագորէն կ'ընէ աշխատութիւնը։ Եթէ այսօր Միացեալ Նահանգներու մէջ հնձուած ամբողջ ցորենը պէտք ըլլար նախնական ժամանակներու կերպովը ծեծել և ալիւր չինել, երկրին ժողովուրդը հագիւ պիտի բաւէր ատոր։ Շնորհիւ մեքենաներու, աշխատողներու պզտիկ խումբ մը կը կատարէ այս գործը. իմացականութեան վարած աշխատութիւն է որ կը չինէ մեր տունները, մեր կամուրջները, մեր երկաթուղիները և մեր նաւերը, որ կը չինէ մեր ժամացոյցները, մեր դաշնակները, մեր մամուլները, մէկ խօսքով կը ստեղծէ քաղաքակրթութիւնը։ Դասարարութիւնը կը բարձրացնէ աշխատողը։ Երբ այն այնպէս սորված ու այնպէս դասարարուած ըլլայ ինչդէս այն կարգերը՝ որոնք ձեռքով չեն գործեր, միեւնոյն հաճեմատութիւնով գործ պիտի տեսնէ։ Կինկինատոս հերկելով իր դաշտը, Ֆրանքլին՝ չարադրելով տպարանի մը մէջ, Հ. Միլլէր՝ քարեր կտրելով քարհանքի մը մէջ, ոչ մէկը ստորին եղած չեղաւ, գէթ անոնց աչքին՝ որոնց արժանիքը յարգ մը ունի։

«Կրթութիւնը՝ աշխատութիւնը զրաւելի չէներ, այլ անիկա կը մղէ մարդը մեքենայով աւարտել աշխատութեան այն մասը՝ ուր ոյժ պէտք է»։

Կ'ըսեն. բայց եթէ ամէն մարդ կրթուած ըլլայ, ո՞վ պիտի աշխատի։ Պատասխանը չատ դիւրին է. ամէն մարդ. միայն աշխատութիւններու մեծ մասը պիտի կատարուին բնութեան ուժերով՝ որոնք կը կառավարուին մարդկային միաքէն, և ոչ թէ մարդկութեան մկանային ուժերովը։

Կրթութիւնը կ'առաջնորդէ բարեկեցութեան. որովհետեւ գիտութիւնը զօրաւոր է, և զօրութիւնը կը ծաղկեցնէ հարստութիւնը։

Կրթութիւնը կ'աւելցնէ մեր վայելքները, մեր երջանկութիւնը։ Տգէտ մարդը կը ճանչնայ միայն մարմնի կոչա վայելքները, վաղանցիկ հաճոյքներ, փոխարինուած՝ պէտքովը, որ տանջանք մըն է։ Լուսաւորուած մարդը կը վայելէ բնութեան, արուեստներու, բանաստեղծութեան, երաժշտութեան նմաններու հետ եղած իմացական չփումին, բարձր զգացումներու փոխանակումին գեղեցկութիւնները. տեսական հաճոյքներ։

(⁶) Մենք կը գործենք այն տպաւորութեան համեմատ՝ զոր ստացած է մեր ուղեղը։ Մենք ինքնին կը գործենք, կամ աւելի ճիշդը ըսելու համար մեր ուղեղն է որ կը հրամայէ։ Իր հրամանէն ետքը, ուրիշ մը կը հասնի (միշտ ուղեղէն) որ կը փոխէ առջինը։ Ահա թէ ինչու յանախ հակասութեան մէջ կը գտնուինք մեզի հետ նոյն իսկ։

(⁷) Կան անձեր՝ որ իրենց ուղղին մէջ արձանագրած են Ցիսուսի սա խօսքերը. «Ձեր մէջէն անմեղը թող առաջին քարը նետէ ատոր վրայ»։ (Աւետ. Յովհ. Գլ. Ը. 7)։ «Եւ ոչ ես կը դատապարտեմ զքեզ. գնա՛ և այսուհետեւ մի՛ մեղանչեր.»

(⁸) Ամէն մարդ գիտէ ոչ անձրեւոտ կամ փոթորկային ատեն մը մեր իմացականութիւնը յստակ չէ, ինչպէս սովորաբար կ'ըսեն, քիչ մը գէշ վիճակի մէջ կ'ըլլանք. չենք դատեր և չենք մտածեր այն միեւնոյն եղանակով որով պիտի ընէինք գեղեցիկ և պայծառ օր մը։

(⁹) Երբ մեր խիղճը մեզ կը դատապարտէ. այս դատապարտութիւնը որչափ ալ լուին ըլլայ՝ անարկու է, որովհետեւ խիղճին դատաստանը հակադակ մեր կամքին կը կրկնէ իր վճիռը։

ՔԱՍԻՄԻ

ՏԵՂԱՅԻՆ-ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ ՆՈՐ ՎԷՊԸ

ԿՆՃՌՈՏ ՀԱՆԳՈՅՑ ՄԸ՝

Ժողովրդային պարզ լեզուով ՔԷՕՐ ԿԱՊ ըսել է։ Այս նոր վէպը այնքան նրբին դարձուածներ ու հետաքրքրաշարժ պատկերներ ունի որ ուշադրութիւնը լարուած կը պահէ միեւ ընթերցողին, որ ամէն օր պի